

Stichting Pensioenfonds Yara Nederland

JAARVERSLAG 2016

Inhoudsopgave

1. Voorwoord.....	3
2. Kerncijfers	4
3. Karakteristieken van het Pensioenfonds.....	5
3.1 Organisatie	6
Bestuur.....	6
Beleid en verantwoording.....	7
Dagelijks bestuur.....	8
Verantwoordingsorgaan	8
Diversiteit bestuur en verantwoordingsorgaan.....	9
Intern toezicht.....	9
Compliance Officer	10
Uitvoeringsorganisatie	10
Externe dienstverlening	10
4. Verslag van het bestuur	11
4.1 Markontwikkelingen in 2016.....	11
4.2 Goed pensioenfondsbestuur	13
4.3 Financiële paragraaf.....	18
4.4 Herstelplan.....	20
4.5. Beleggingsparagraaf.....	20
4.6. Pensioenparagraaf	23
4.7 Risico's en beheersing risico's.....	24
4.8 Toekomstparagraaf.....	33
5. Jaarrekening 2016	34
5.1 Balans per 31 december 2016	35
5.2 Rekening van baten en lasten 2016.....	36
5.3 Kasstroomoverzicht	37
5.4 Toelichting op de balans en de rekening van baten en lasten	38
5.5 Waarderingsgrondslagen en grondslagen voor de bepaling van het resultaat.....	39
5.6 Toelichting op de onderscheidene posten van de balans	41

5.7 Niet uit de balans blijvende verplichtingen	46
5.8 Toelichting op de onderscheidene posten van de rekening van baten en lasten	47
5.9 Ondertekening van de jaarrekening	49
6. Overige gegevens	50
6.1 Verklaring van de actuaris	51
6.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	53
Bijlage 1: Verantwoordingsorgaan	56
Verslag van het verantwoordingsorgaan	56
Reactie van het bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan	58
Bijlage 2: Visitatiecommissie	59
Verslag van de visitatiecommissie	59
Reactie van het bestuur op het verslag van de visitatiecommissie	63
Bijlage 3: Compliance officer	64
Verslag van de compliance officer	64
Reactie van het bestuur op het verslag van de compliance officer	66

1. Voorwoord

Hierbij bieden wij u het jaarverslag 2016 aan van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland.

Het jaar 2016 stond in het teken van het implementeren de nieuwe pensioencommunicatie 1-2-3. Deze nieuwe opzet van communicatie bestaat uit 3 lagen, afhankelijk van de mate van detaillering van informatie. Daarnaast is dit jaar de focus gelegd op het beter inzichtelijk krijgen van risicomanagement.

De financiële positie van het Pensioenfonds is gedurende het jaar 2016 verder onder druk komen te staan. Dit heeft hoofdzakelijk te maken met de stand van de (lage) rente en de lage economische groei met als gevolg tegenvallende rendementen. Tot slot spelen onzekerheden als gevolg van Brexit en het beleid van Centrale Banken een rol dat de druk op de dekkingsgraden aanblijft.

Dit had als consequentie dat sommige pensioenfondsen pensioenrechten hebben moeten korten. Goede afspraken met de werkgever zorgen er in het geval van ons Pensioenfonds voor, dat korten van pensioenen bij ons niet aan de orde is.

Het bestuur wenst u veel leesplezier met het jaarverslag 2016.

Sluiskil, 9 juni 2017

Namens het bestuur,

P. Vlaeminck

Voorzitter

2. Kerncijfers

	2016	2015	2014	2013	2012	2011
Deelnemers						
Aantal actieve deelnemers	656	673	704	739	743	711
Aantal gewezen deelnemers	395	417	435	463	512	506
Aantal pensioengerechtigden	1.285	1.319	1.317	1.301	1.300	1.363
Totaal aantal	2.336	2.409	2.456	2.503	2.555	2.580
In % van de VPV						
Actieven	48,4%	47,3%	45,1%	45,3%	47,1%	48,7%
Gewezen deelnemers	6,1%	6,1%	6,5%	7,0%	6,8%	6,8%
Pensioengerechtigden	45,5%	46,6%	48,4%	47,7%	46,1%	44,5%
Premies € x 1.000						
Feitelijke premie *	45.975	10.731	12.616	7.400	7.386	37.064
Zuiver kostendekkende premie	11.868	10.417	9.857	12.719	12.120	10.192
Gedempte kostendekkende premie	8.654	5.314	6.250	7.400	7.386	6.482
* inclusief het deel dat is toegevoegd aan de bestemmingsreserve (2016: € 127.000)						
Uitkeringen € x 1.000						
Pensioen uitkeringen	14.775	14.622	14.503	14.026	13.484	14.037
AAOP uitkeringen	129	114	130	122	98	0
Totaal uitkeringen	14.904	14.736	14.633	14.148	13.582	14.037
Beleggingen € x 1.000						
Vastrentende waarden	284.553	269.220	281.778	253.925	261.709	211.822
Aandelen	176.607	164.568	163.289	150.913	129.834	68.268
Vastgoedbeleggingen	35.966	33.545	15.045	12.617	12.549	12.872
Overige beleggingen	0	0	0	0	0	0
Totaal beleggingen	497.126	467.333	460.112	417.455	404.092	292.962
Financiële positie € x 1.000						
Aanwezig vermogen	538.901	477.031	471.521	424.224	410.637	369.218
Pensioenverplichtingen	477.098	446.892	429.045	363.657	373.408	339.711
Minimum vereist eigen vermogen	105,0%	105,0%	105,0%	105,0%	105,0%	105,0%
Vereist Eigen Vermogen	120,6%	120,7%	114,9%	116,1%	114,2%	113,7%
Beleidsdekkingsgraad (inclusief bijstorting)	101,0%	107,1%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
(Actuele) Dekkingsgraad	n.v.t.	n.v.t.	109,9%	116,7%	110,0%	108,7%
Toeslagbeleidsdekkingsgraad (excl. bijstorting)	100,0%	106,7%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Toeslagdekkingsgraad	n.v.t.	n.v.t.	108,1%	116,3%	109,7%	108,7%
Reglementsvariabelen						
Maximum Pensioengevend salaris	101.519	100.000	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Franchise middelloonregeling	11.275	11.005	11.005	10.940	10.803	10.660
Opbouw% middelloonregeling tot grensbedrag 1	1,75%	1,75%	1,95%	2,05%	2,05%	2,05%
Van grensbedrag 1 tot grensbedrag 2	1,65%	1,65%	1,80%	1,80%	1,80%	1,80%
Vanaf grensbedrag 2	n.v.t.	n.v.t.	1,30%	1,30%	1,30%	1,30%
(Richt)pensioenleeftijd	67 jaar	67 jaar	67 jaar	65 jaar	65 jaar	65 jaar
Eigen bijdrage	5%	5%	5%	5%	5%	5%
Toegekende toeslagverlening						
Actieven	0,00%	0,00%	0,79%	1,50%	1,22%	0,00%
Gewezen deelnemers, partners en pensioengerechtigden	0,00%	0,00%	0,33%	1,56%	1,56%	0,00%

3. Karakteristieken van het Pensioenfonds

Doelstelling

Stichting Pensioenfonds Yara Nederland (vanaf hier 'het Pensioenfonds') is opgericht op 31 december 2004 en statutair gevestigd te Terneuzen.

Het Pensioenfonds heeft als kerntaak het uitvoeren van de pensioenregeling, zoals deze tussen werkgever en werknemersorganisaties is overeengekomen. De pensioenregeling is gesloten voor nieuwe deelnemers vanaf 1 augustus 2014.

Het Pensioenfonds heeft als doel om nu en in de toekomst pensioenuitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden te verstrekken.

Juridische structuur

Het Pensioenfonds is gevestigd aan de Industrieweg 10 te Sluiskil en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 22056903.

Statutair aangesloten ondernemingen

Onderstaande aangesloten ondernemingen vormen tezamen 'de werkgever'.

- Yara Sluiskil B.V.
- Yara Nederland B.V. (*1)
- Yara Holding Netherlands B.V.
- Yara Benelux B.V.
- Yara Industrial B.V.
- Praxair Gas B.V. (voorheen Yara Gas B.V.) (*2)
- Yara Vlaardingen B.V.

(*1) Per 22 december 2016 is Yara Shared Services B.V. gefuseerd met Yara Nederland B.V.. Van rechtswege zijn alle rechten en verplichtingen overgegaan naar Yara Nederland B.V.

(*2) Per 1 januari 2017 is Praxair Gas B.V. geen aangesloten onderneming van het Pensioenfonds meer.

Dit jaarverslag betreft een regulier boekjaar dat loopt van 1 januari 2016 tot en met 31 december 2016. Alle bedragen in dit jaarverslag zijn vermeld in € 1.000, tenzij anders vermeld.

Missie

Het Pensioenfonds wil zowel voor haar deelnemers als de werkgever een duurzaam en betrouwbaar Pensioenfonds zijn.

Het bestuur voert hiertoe een solide en duurzaam financieel beleid en draagt zorg voor een effectieve, efficiënte en flexibele uitvoering van de pensioenregeling. Het Pensioenfonds toetst of afspraken in overeenstemming zijn met wet- en regelgeving.

Daarbij stuurt het Pensioenfonds op betrokkenheid, transparantie, professionaliteit en resultaatgerichtheid. Tevens bevordert het Pensioenfonds betrokkenheid van de belanghebbenden en administratief gemak.

Visie en strategie

Het Pensioenfonds wil een actieve bijdrage leveren aan het behoud van een duurzame pensioenregeling dat breed vertrouwen geniet en wil verder voor een goede en betaalbare regeling zorgen die aantrekkelijk blijft voor jong en oud, voor zowel de deelnemers als voor de werkgever. Doelstellingen zijn:

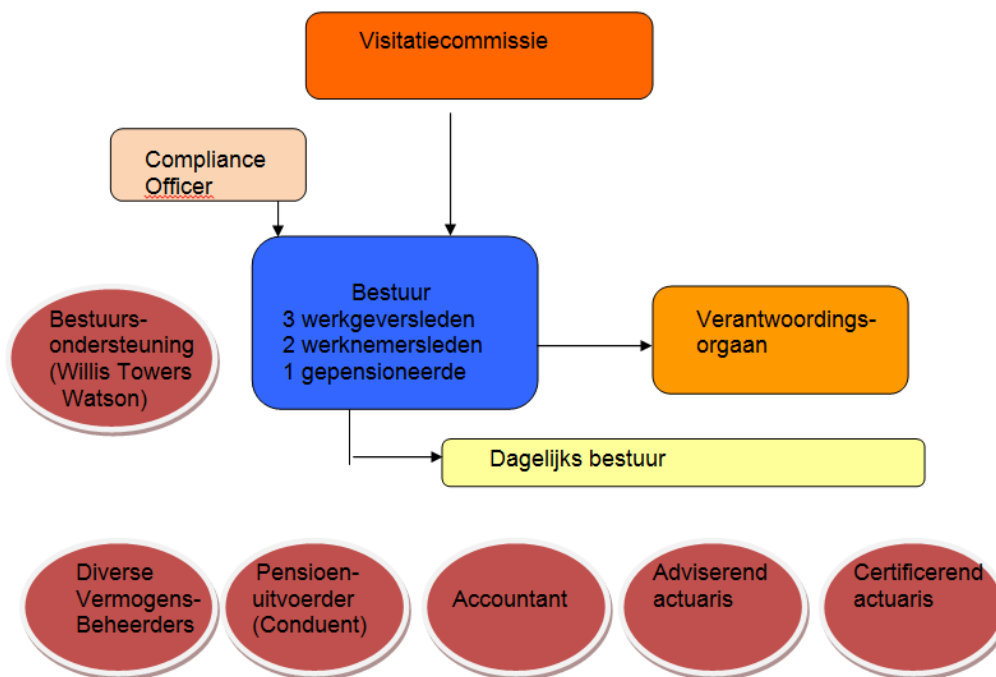
- Behoud van een breed risicodraagvlak op basis van solidariteit en collectiviteit
  - Het Pensioenfonds bedient haar deelnemers en de werkgever zodanig dat ze zich binnen het Pensioenfonds vertegenwoordigd voelen. Het Pensioenfonds zal de risico's die in de regeling aanwezig zijn, zo evenwichtig mogelijk aan alle belanghebbenden toedelen.

- Een deelnemersgericht Pensioenfonds zijn en blijven
  - Het Pensioenfonds wil transparantie en betrokkenheid realiseren door de informatie te geven die haar deelnemers en de werkgever daadwerkelijk helpt om de juiste keuzes op pensioengebied te maken. Het Pensioenfonds wil de deelnemers een helder inzicht geven in hun pensioensituatie. Het Pensioenfonds ondersteunt de werkgever bij zijn zorgplicht.

- Continue professionalisering van de organisatie
  - Het Pensioenfonds leeft de Code Pensioenfonds actief na. Deze code richt zich op de drie functies van ‘goed pensioenfondsbestuur’: besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen over wat het Pensioenfonds gepland en gerealiseerd heeft.

3.1 Organisatie

Bestuur

Schematisch ziet de structuur van het Pensioenfonds er als volgt uit:

Het Pensioenfonds staat onder leiding van een bestuur, dat is samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgever en vertegenwoordigers van de werknemers en pensioengerechtigden. Het bestuur heeft gekozen voor een paritair bestuursmodel. In het boekjaar 2016 hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in het bestuursmodel.

Per 31 december 2016 is het bestuur als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Datum van aftreden
De heer P. Vlaeminck	Voorzitter	Werkgevers	01-01-2005	31-12-2019
De heer E. ten Berge	Plv. secretaris	Werkgevers	01-07-2005	31-12-2017
De heer M. Zwijns	Secretaris	Werkgevers	01-01-2013	31-12-2016
De heer P.J. v.d. Ploeg	Lid	Werknemers	01-01-2008	31-12-2019
De heer E. v.d. Sneppen	Lid	Werknemers	01-07-2014	01-07-2018
De heer F. de Feijter	Plv. voorzitter	Gepensioneerden	01-09-2009	31-12-2016

De heer F. de Feijter was aftredend per 31-12-2016 en heeft zich niet opnieuw beschikbaar gesteld. De heer M. Vereecken is, nadat hij 1 jaar heeft meegelopen als aspirant bestuurslid, per 1 januari 2017 benoemd als bestuurslid. In november 2016 is de heer Vereecken getoetst door DNB en geschikt bevonden als bestuurslid. Tevens zijn de heren van der Ploeg en Vlaeminck per 1 januari 2016 herbenoemd voor een termijn van vier jaar. DNB heeft geen bezwaar gemaakt tegen hun herbenoeming. De heer M. Zwijns was aftredend per 31-12-2016 en heeft zich ook opnieuw beschikbaar gesteld. De werkgever heeft goedkeuring gegeven voor een nieuwe termijn van 4 jaar.

Beleid en verantwoording

Het Pensioenfonds geeft uitvoering aan de pensioenovereenkomst, zoals overeengekomen tussen sociale partners. De afspraken over de financiering van deze pensioentoezegging is verwoord in de uitvoeringsovereenkomst. De pensioentoezegging is vertaald naar het pensioenreglement. Deze uitvoering bestaat uit het actueel vastleggen van de juiste pensioenrechten, het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden.

Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt als 'goede huisvader' de regie over de werkzaamheden van het Pensioenfonds.

In de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) zijn de opzet van het Pensioenfonds, de risicoanalyse en wijze van uitvoering gedocumenteerd. Onderdeel van het beleid is een noodprocedure waarin beschreven staat hoe het Pensioenfonds omgaat met besluitvorming in spoedeisende situaties. Deze noodprocedure is onderdeel van het crisisplan van het Pensioenfonds dat in de ABTN is opgenomen.

Het uitgangspunt in het handelen van ieder individueel bestuurslid en het bestuur als geheel is dat hij/zij handelt in het belang van alle belanghebbenden van het Pensioenfonds, rekening houdend met de korte- en lange termijneffecten van maatregelen.

Bestuursvergaderingen 2016

In het afgelopen jaar heeft het bestuur in totaal twaalf keer vergaderd. Er waren zes reguliere vergaderingen, vier beleggingsvergaderingen en twee jaarwerkvergaderingen. Daarnaast heeft er een zelfevaluatie plaatsgevonden en is er vier keer bijeengekomen met het verantwoordingsorgaan. De volgende onderwerpen zijn gedurende de reguliere vergaderingen het afgelopen jaar behandeld:

- Communicatieplan 2016 incl. pensioen 1-2-3
- Integraal Risicomanagement en rapportage
- Resultaten en vervolg effectiviteitsmeting
- Jaarplanning opstellen

- Plannen van aanpak opvolging aanbevelingen Visitatiecommissie, Actuaris, Accountant en Compliance Officer
- Updaten geschiktheidsmatrix
- Haalbaarheidstoets en herstelplan
- Updaten kostenvoorziening
- Updaten flexfactoren
- Toetsing gedragscodes uitbestedingspartners aan eigen gedragscode
- Actualiseren van diverse fondsdocumenten (zoals de governance- en integriteitsnota, de ABTN, het pensioenreglement, het verkiezingsreglement, het reglement verantwoordingsorgaan en de statuten)

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur wordt gevoerd door de voorzitter en de secretaris van het Pensioenfonds. Het dagelijks bestuur wordt ondersteund door een externe partij. Het dagelijks bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden, zoals deze zijn vastgelegd in de statuten alsook de ABTN.

De bevoegdheden van het dagelijks bestuur omvatten:

- Zorgdragen voor de dagelijkse gang van zaken bij het Pensioenfonds
- Voorbereiden van een wijziging van de pensioenreglementen, statuten, uitvoeringsovereenkomst en/of ABTN dan wel andere (juridische) documenten van het Pensioenfonds.
- Periodiek contact met herverzekeraar, pensioenadministrateur en toezichthouder
- Verzorgen van correspondentie
- Aanleveren van de door de toezichthouder(s) gevraagde gegevens zoals het jaarwerk, kwartaalrapportages en herstelplannen
- Toezicht houden op mutaties in deelnemersbestand
- Voorbereiden van de te nemen bestuursbesluiten.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een algemeen oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het intern toezicht, het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan het recht om advies uit te brengen over een aantal aangelegenheden die zijn beschreven in de statuten en het reglement verantwoordingsorgaan. Dit betreffen de wettelijke gedefinieerde adviezen. In 2016 betreft dit aanpassingen van het visitatiereglement, het reglement verantwoordingsorgaan en het klachten- en geschillenreglement.

Per 31 december 2016 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Namens	Benoemd	Datum van aftreden
De heer T. van Hoecke	Voorzitter	Actieven	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer X. Herman	Plv. secretaris	Actieven	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer T. van Duijn	Secretaris	Actieven	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer P. Verhelst	Lid	Gepensioneerden	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer J. Koekkoek	Lid	Gepensioneerden	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer J. Bol	Plv. voorzitter	Gepensioneerden	1 juli 2014	1 juli 2018

Het bestuur heeft in samenspraak met het verantwoordingsorgaan besloten dat werknemers vanaf 58 jaar zich ook als kandidaat voor een zetel namens de pensioengerechtigden kunnen aanmelden. Maximaal 3 van de 5 zetels mogen worden bezet door 'oudere werknemers'.

In september 2016 zijn er kandidaatstellingen, rekening houdend met bovenstaande uitbreiding, verstuurd voor 2 vacatures namens de groep pensioengerechtigden in het verantwoordingsorgaan. Hierop hebben zich 4 kandidaten gemeld. Uiteindelijk zijn er 3 kandidaten door de toetsingscommissie uitgenodigd voor een aanvullend gesprek.

De toetsingscommissie heeft per 1 januari 2017 de heer W. Sarneel voorgedragen als lid van het verantwoordingsorgaan en de heer W. den Hartogh als aspirant lid verantwoordingsorgaan. In de vergadering van 19 december 2016 heeft het bestuur deze voordracht besproken en per 1 januari 2017 de heer W. Sarneel benoemd als lid en de heer W. den Hartogh benoemd als aspirant lid van het verantwoordingsorgaan.

Een samenvatting van het oordeel van het Verantwoordingsorgaan, alsmede de reactie van het bestuur hierop treft u aan in bijlage 1.

Diversiteit bestuur en verantwoordingsorgaan

Het bestuur streeft naar voldoende diversiteit onder de bestuursleden. Het Pensioenfonds hanteert in tegenstelling tot de Code Pensioenfonds in zijn diversiteitsbeleid een leeftijdsgrens van 50 jaar. De populatie van het pensioenfonds wordt gemiddeld steeds ouder, waardoor een leeftijdsgrens van 40 jaar niet meer passend is bij de populatie van het pensioenfonds. Op het moment dat er een vacature komt voor een bestuursfunctie, streeft het bestuur naar een evenwichtige verdeling van vrouwen en mannen en tenminste iemand die jonger is dan 50 jaar. Hierbij geldt wel dat de betreffende persoon geschikt moet zijn (passend bij het functieprofiel). Op dit moment zijn vijf bestuursleden ouder dan 50 jaar en man. Eén bestuurslid is jonger dan 50 jaar. Gegeven dat meer dan 90% van het deelnemersbestand mannelijk is, is het bestuur van mening dat de huidige samenstelling een representatieve afspiegeling is van het deelnemersbestand.

Binnen het verantwoordingsorgaan is er is 1 lid wat jonger is dan 40 jaar. In dit orgaan is, gelijk aan het bestuur, geen vrouw aanwezig. Gegeven de populatie van het Pensioenfonds, is het bestuur van mening dat ook het verantwoordingsorgaan een representatieve afspiegeling is van het deelnemersbestand.

Intern toezicht

Het interne toezicht wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie. Hiervoor is een overeenkomst aangegaan met PF Support. Het bestuur heeft, in samenspraak met het verantwoordingsorgaan gekozen voor de volgende visiteurs:

Naam	Specialisatie
De heer G. van de Kuilen	Balansbeheer, ALM en beleggingsbeleid
De heer E. Capitain	Risico management
De heer E. Klijn	Governance

De visitatiecommissie heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken binnen het Pensioenfonds. Het interne toezicht betreft in zijn toezicht de naleving door het Pensioenfonds van normen in de Code Pensioenfonds. De visitatiecommissie heeft in 2017 een visitatie uitgevoerd over het boekjaar 2016. Specifiek is gevraagd om een oordeel te geven over de opzet van het risicomangement en de kwaliteit en opzet van pensioencommunicatie.

De commissie heeft op 20 april 2017 haar verslag gepresenteerd en besproken met het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Een samenvatting hiervan, alsmede de reactie van het bestuur hierop treft u aan in bijlage 2.

Compliance Officer

Het Pensioenfonds heeft mevr. S. Vermue als compliance officer aangesteld. De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van het compliance beleid van het Pensioenfonds. De compliance officer adviseert verbonden personen over de uitleg en toepassing van bepalingen zoals opgenomen in het compliance beleid, alsook in de gedragscode van het Pensioenfonds. Mevrouw Vermue heeft verschillende malen gevraagd en ongevraagd advies gegeven. De compliance officer heeft in de bestuursvergadering van 25 april 2017 haar rapport over boekjaar 2016 gepresenteerd en besproken met het bestuur. Een samenvatting hiervan, alsmede de reactie van het bestuur hierop treft u aan in bijlage 3.

Uitvoeringsorganisatie

Het Pensioenfonds heeft geen medewerkers in dienst.

Externe dienstverlening

Pensioen- en uitkeringsadministratie

Het Pensioenfonds heeft de pensioen- en uitkeringsadministratie met de bijbehorende wettelijke deelnemerscommunicatie met ingang van 1 januari 2014 ondergebracht bij ACS HR Solutions Nederland B.V. (hierna: Conduent, voorheen Xerox). Hieronder valt ook de helpdesk, welke Conduent verzorgt voor het Pensioenfonds. De pensioenadministrateur voert de afgesproken werkzaamheden uit binnen de overeengekomen service levels. De taken en afspraken zijn vastgelegd in de overeenkomst van dienstverlening tussen Conduent en het Pensioenfonds. Conduent heeft een ISAE 3000 voor haar administratie en een ISAE 3402 voor haar IT. De uitvoering wordt jaarlijks door een onafhankelijke accountant beoordeeld op het voldoen aan de gestelde normen.

Secretariaat

Het Pensioenfonds heeft onderstaande taken uitbesteed aan Willis Towers Watson:

- Opstellen van de bestuursagenda;
- Versturen van de uitnodigingen en de vergaderstukken;
- Zorgdragen voor de notulen van de bestuursvergaderingen.

Herverzekeraar

- De herverzekeraar van het Pensioenfonds, Delta Lloyd Levensverzekering N.V., verzorgt de (her)verzekering van de overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico's (premiërijstelling).

Werkgever

- De HR Service afdeling van de werkgever is verantwoordelijk voor het geven van informatie aan externe belanghebbenden. Dit omvat:
  - Het beantwoorden van vragen van (ex)-deelnemers die zich melden bij de HR afdeling.
  - Het leveren van pensioenmutaties aan Conduent.
- De financiële administratie is gedelegeerd aan Yara Nederland B.V. De werkzaamheden en afspraken zijn schriftelijk vastgelegd.

Vermogensbeheer

Het vermogensbeheer is uitbesteed aan diverse vermogensbeheerders.

Actuaris

Triple A Certifications B.V. is door het bestuur aangesteld als certificerend actuaris.

Accountant

ABAB Accountants B.V. is door het bestuur aangesteld als accountant.

Adviseur

Willis Towers Watson is door het bestuur aangesteld als adviseur van het Pensioenfonds.

Triple A Risk Finance B.V. is door het bestuur aangesteld als adviseur vermogensbeheer.

4. Verslag van het bestuur

4.1 Marktontwikkelingen in 2016

Hieronder volgt een overzicht van de maatschappelijke ontwikkelingen die zich in 2016 hebben voorgedaan en van belang waren voor het Pensioenfonds.

Wet pensioencommunicatie incl. Pensioen 1-2-3

In 2016 is gelaagdheid in de communicatie aangebracht via Pensioen 1-2-3.

Pensioen 1-2-3 bestaat uit 3 lagen. In deze eerste laag is in het kort de belangrijkste informatie (hoofdkenmerken) over onze pensioenregeling opgenomen. In laag 2 is meer gedetailleerde informatie over alle onderwerpen uit laag 1 te vinden. Tot slot zijn in laag 3 de juridische en beleidsmatige informatie van het Pensioenfonds opgenomen

De algemene informatie wordt digitaal verstrekt tenzij de deelnemer te kennen geeft dat hij deze informatie liever op papier ontvangt.

Wijziging waardeoverdrachts-systematiek

- De termijn van 6 maanden na indiensttreding waarbinnen een werknemer een verzoek om waardeoverdracht kan indienen, is vervallen.
- De rekenrente waarop de overdrachtswaarde wordt bepaald is voor 2016 vastgesteld op 1,629% op basis van wettelijk voorgeschreven grondslagen.

Publicatie Prognosetafel AG2016

Het onderliggende model is op een aantal punten aangepast ten opzichte van de vorige publicatie:

- Uitbreiding onderliggende data (met name voor Europese trend)
- Uitbreiding groep referentielanden (Overige delen Verenigd Koninkrijk, Oost-Duitsland)
- Correlatie tussen processen voor mannen en vrouwen
- De voorzieningen voor vrouwen nemen meer toe dan voor mannen
- Het effect van de aanpassingen is groter bij jongere deelnemers dan bij ouderen

Stap	Bij geboorte		Op leeftijd 65	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
AG2014	90,1	92,5	20,0	23,0
Meenemen correlatie	-/- 0,5	+ 0,6	-/- 0,1	+ 0,3
Update dataset	+ 0,5	-/- 0,1	+ 0,1	-/- 0,2
AG2016	90,1	93,0	20,0	23,1

Bron: Publicatie AG2016

Voor Pensioenfonds Yara is het effect voor mannen + 0,1% en voor vrouwen is het effect 0,0%. Op totaalniveau resulteert een effect van + 0,1%.

Het bestuur heeft besloten de fonds specifieke correctie voor ervaringssterfte, gebaseerd op het model TW2014 niet aan te passen. De populatie van pensioenfonds Yara kent ten opzichte van 2014 geen grote wijzigingen/verschuivingen. De ervaringssterfte bij het pensioenfonds is gebaseerd op inkomensverdeling. Met de sector wordt geen rekening gehouden. Verder is het ervaringssterftemodel niet significant gewijzigd.

Wijziging instemmingsrecht OR

De OR krijgt instemmingsrecht bij ieder voorgenomen besluit tot vaststelling, wijziging of intrekking van regelingen met betrekking tot een pensioenverzekering.

Het instemmingsrecht ziet niet op de uitvoeringsovereenkomst tussen werkgever en uitvoerder, tenzij de wijzigingen direct invloed hebben op de pensioenovereenkomst

Onderbrenging van de regeling bij een pensioenuitvoerder, vereist in beginsel geen instemming, tenzij het een buitenlandse uitvoerder betreft

Invoering Wet melding datalekken

Het Pensioenfonds dient maatregelen te treffen om ervoor te zorgen dat persoonsgegevens goed beveiligd zijn. Dit hoort bij de beheersing van niet-financiële (compliance) risico's (cybercrime/IT-risico).

Er geldt een meldplicht bij de doorbreking van de beveiliging van persoonsgegevens. Deze meldplicht houdt in dat organisaties (zowel bedrijven als overheden) direct een melding moeten doen bij de Autoriteit Persoonsgegevens zodra zij een ernstig datalek hebben geconstateerd.

Wanneer een datalek zich voordoet en leidt tot een aanzienlijke kans dat dit nadelige gevolgen heeft voor de bescherming van persoonsgegevens, dient het Pensioenfonds dit onverwijld te melden aan het College Bescherming Persoonsgegevens.

Verhoging pensioenrichtleeftijd en AOW-leeftijd

Het CBS heeft op 31 oktober 2016 een geactualiseerde raming afgegeven van de toekomstige ontwikkeling van de macro-resterende levensverwachting

- Deze publicatie leidt ertoe dat de AOW-leeftijd in 2022 verder omhoog gaat naar 67 jaar en drie maanden
- Tevens stijgt de pensioenrichtleeftijd in 2018 naar 68 jaar
- De aanpassing van de AOW-leeftijd en de pensioenrichtleeftijd is bij wet verbonden aan de macro-resterende levensverwachting voor een 65-jarige volgens het CBS
- De AOW-leeftijd wordt telkens aangepast met drie maanden als de geraamde macro-resterende levensverwachting met nog eens drie maanden toeneemt, met een aankondigingstermijn van vijf jaar
- Aanpassing van de pensioenrichtleeftijd kent een aankondigingstermijn van een jaar

Per 1 januari 2018 moet bij behoud van het opbouwpercentage de pensioenrichtleeftijd gewijzigd worden naar 68 jaar.

Herstelplan

Per 1 januari 2016 lag de beleidsdekkingsgraad onder het vereist eigen vermogen. Omdat er sprake is van een reservetekort was het Pensioenfonds verplicht een herstelplan in te dienen bij DNB. De voorschriften omtrent het berekenen van het minimaal vereist eigen vermogen zijn overigens niet gewijzigd.

Het Pensioenfonds heeft op 30 maart 2016 het herstelplan verstuurd naar DNB. In het herstelplan heeft het Pensioenfonds aangegeven welke maatregelen worden ingezet om binnen de gestelde termijn het vereist eigen vermogen te behalen. In het herstelplan is geen maatregel tot korten van pensioenaanspraken meegenomen. De financieringsafspraken met werkgever zijn dusdanig dat korten van pensioenaanspraken op het moment niet mogelijk is.

Risicohouding

De risicohouding van het Pensioenfonds is de mate waarin het Pensioenfonds bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het Pensioenfonds te realiseren en de mate waarin het Pensioenfonds de beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het Pensioenfonds. Dit wordt afgesproken met sociale partners en teruggekoppeld naar het verantwoordingsorgaan. De risicohouding van het Pensioenfonds komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de door het Pensioenfonds gekozen ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets.

Het bestuur heeft gekozen voor de volgende grenzen op lange termijn:

- Een gemiddeld pensioenresultaat van 90%.
- Een maximale afwijking van 20% in een slecht-weer-scenario

De risicohouding op korte termijn is gekoppeld aan de bandbreedtes rondom strategische normgewichten van de belegging categorieën en de economische ontwikkelingen. Dit resulteert in een bandbreedte om het vereist eigen vermogen van

- 5%-punt onder het vereist eigen vermogen
- 7%-punt boven het vereist eigen vermogen

Financiële positie pensioenfonds verder onder druk

Kalenderjaar 2016 begon zeer slecht met een stevige daling in de financiële positie van de meeste pensioenfonds. De tweede helft van 2016 was redelijk stabiel. Een echte verbetering van de financiële positie is er echter niet geweest. De financiële positie van het Pensioenfonds is eigenlijk gedurende het gehele jaar 2016 onder druk blijven staan. Dit heeft hoofdzakelijk te maken met de stand van de (lage) rente en de lage economische groei met als gevolg tegenvallende rendementen. Onzekerheden als gevolg van Brexit en het beleid van Centrale Banken hebben de druk nog verder verhoogd.

De parameter die van belang is om de financiële positie van pensioenfonds in kaart te brengen is de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraad over de afgelopen 12 maanden. Eventuele markteffecten worden nu niet direct zichtbaar in de beleidsdekkingsgraad, maar worden uitgemiddeld, waardoor de effecten pas over een langere periode zichtbaar worden.

Op 1 januari 2016 was de beleidsdekkingsgraad 107,1%. De beleidsdekkingsgraad, inclusief de bijstortingsverplichting van de werkgever, is aan het eind van 2016 gedaald naar 101,0%. Voor de berekening van de toeslagbeleidsdekkingsgraad wordt de beleidsdekkingsgraad, exclusief de bijstortingsverplichting van de werkgever, gecorrigeerd met de bestemmingsreserve AAOP ten bedrage van € 1.452.000. Daardoor komt de toeslagbeleidsdekkingsgraad per ultimo 2016 uit op 100,0%.

In het jaar 2016 heeft het Pensioenfonds een rendement behaald van 6,33%.

4.2 Goed pensioenfondsbestuur

Code Pensioenfonds en naleving van de Code door het fonds

Op 1 januari 2014 is de Code Pensioenfonds (hierna de Code) in werking getreden en verankerd in de pensioenwet. De Code heeft tot doel het functioneren van de besturen van pensioenfonds te verbeteren en inzichtelijker te maken. De Code bestaat uit een groot aantal normen en gaat uit van het 'pas toe of leg uit'-beginsel. De normen in de Code zijn een aanvulling op wet- en regelgeving. Er is ruimte om af te wijken van de normen, mits de afwijking weloverwogen wordt gedaan. Het Pensioenfonds voldoet aan de meeste normen in de Code.

Dit jaar heeft het Pensioenfonds gekozen voor een andere insteek voor wat betreft de rapportage over (de naleving van) de Code. Het Pensioenfonds heeft namelijk besloten om het Nalevingsrapport 2015 van de Monitoringcommissie Code Pensioenfonds als uitgangspunt te nemen. De Monitoringcommissie Code Pensioenfonds heeft in haar Nalevingsrapport over 2015 een vijftal belangrijke onderwerpen geselecteerd. Deze onderwerpen zijn:

1. Missie, visie en strategie;
2. Intern toezicht;
3. Cultuur;
4. Diversiteit;
5. Verantwoording afleggen.

Het Pensioenfonds onderschrijft het belang van deze onderwerpen en heeft naar aanleiding van het Nalevingsrapport, en de daarin opgenomen good practices, het volgende hierover op te merken.

1. *Missie, visie en strategie (normen 3 en 18 van de Code)*

De missie, visie en strategie van het Pensioenfonds zijn vertaald in concrete doelstellingen en keuzes. Het Pensioenfonds zal in 2017 inventariseren of en zo ja, hoe de geformuleerde doelstellingen en gemaakte keuzes meetbaar kunnen worden gemaakt in Kritische Proces Indicatoren (KPI's).

2. *Intern toezicht (normen 15 en 16)*

In de opdrachtbeschrijving van de visitatiecommissie is reeds een expliciete verwijzing naar de Code opgenomen. Het Pensioenfonds zal de visitatiecommissie, mede op grond van de gedane aanbevelingen door de visitatiecommissie over 2015, verzoeken om nader in te gaan op de wijze waarop de visitatiecommissie de Code heeft gehanteerd bij zijn toezichtstaak. Het Pensioenfonds zal tevens aandacht besteden aan de Good Practices Intern toezicht bij Pensioenfonds, De huidige visitatiecommissie is tot en met 2017 aangesteld voor jaarlijkse visitatie. Het Pensioenfonds zal bezien of het proces van visitatie bijstelling behoeft naar aanleiding van zowel het Nalevingsrapport als de DNB Guidance.

3. *Cultuur (normen 40 – 44)*

Het Pensioenfonds onderschrijft dat een gezonde bedrijfscultuur bijdraagt aan het vertrouwen van stakeholders in het Pensioenfonds(bestuur). De klachten- en geschillenregeling en de klokkenluidersregeling dragen daaraan bij hoewel het Pensioenfonds onderschrijft dat cultuur veel meer is dan dergelijke regelingen alleen. Cultuur vloeit namelijk ook voort uit waarden, normen en gedragskenmerken. Het Pensioenfonds heeft zich, mede naar aanleiding van de aanbevelingen van de visitatiecommissie van vorig jaar, ingespannen om volledige openheid binnen het bestuur te realiseren. Bijvoorbeeld door verslag te doen van alle besprekingen die gevoerd worden om zo het gehele bestuur te voorzien van dezelfde informatie. Extern tracht het bestuur naar alle stakeholders openheid en laagdrempeligheid te realiseren. Dit heeft gerealiseerd in terugkoppeling van met name direct belanghebbenden als deelnemers en pensioengerechtigden, die aangeven dat het pensioenfonds(bestuur) bereikbaar en benaderbaar is.

4. *Diversiteit (normen 66 – 68)*

Conform de aanbeveling van de visitatiecommissie van vorig jaar heeft het Pensioenfonds het diversiteitsbeleid aangescherpt. Het Pensioenfonds onderschrijft ten volle nut en noodzaak van diversiteit. Het Pensioenfonds heeft een vrouwelijke compliance officer, die jonger dan 40 jaar is, aangesteld. Gegeven de gesloten populatie, waarbij de gemiddelde leeftijd stijgende is, is het bestuur van mening dat een grens van 50 jaar beter past bij de populatie van het Pensioenfonds. Het pensioenfonds(bestuur) zal, met de goede voorbeelden uit het nalevingsrapport in de hand, nog eens kritisch bezien of het anders kan.

5. *Verantwoording afleggen (norm 19 en 21)*

Dat openheid in het kader van goed pensioenfondsbestuur een teken van kracht is, onderschrijft het Pensioenfonds. Mede gezien de aanbevelingen van de visitatiecommissie van vorig jaar inzake informatie-uitwisseling dagelijks bestuur (DB) en bestuur (verslagen DB vergaderingen), nadere invulling opleidingsplan, etc. heeft het Pensioenfonds ook hier een verbeterlag gemaakt. De bestuursleden ontvangen het verslag van de DB vergaderingen, zodat het bestuur inzicht heeft in de voorbereiding en de afwegingen bij de diverse onderwerpen.

Integere beleidsvoering

Elk Nederlands pensioenfonds moet maatregelen treffen die goed pensioenfondsbestuur waarborgen. Het beleid van het Pensioenfonds is gericht op een integere bedrijfsvoering. Deze verantwoordelijkheid is vastgelegd in artikel 143 van de Pensioenwet. Dit houdt onder meer in:

- het beheersen van bedrijfsprocessen en bedrijfsrisico's;
- integriteit;
- de soliditeit van het Pensioenfonds, waaronder wordt verstaan:

- het beheersen van financiële risico's; en
- het beheersen van andere risico's die de soliditeit van het Pensioenfonds kunnen aantasten;
- het beheersen van de financiële positie over de lange termijn door jaarlijks een haalbaarheidstoets uit te laten voeren.

Het Pensioenfonds voert jaarlijks voor 1 juli een haalbaarheidstoets uit. Door middel van deze haalbaarheidstoets moeten pensioenfondsden aantonen dat de verwachte pensioenen de komende zestig jaar voldoen aan de gewekte verwachtingen. Pensioenfondsden moeten aantonen dat zij ook in een slecht-weersituatie aan de verwachtingen kan voldoen. Het Pensioenfonds heeft in 2016 weer een haalbaarheidstoets uitgevoerd. Hieruit blijkt dat op lange termijn zowel vanuit de feitelijke financiële positie als vanuit een evenwichtssituatie wordt voldaan aan de ondergrenzen die het bestuur heeft opgesteld. Toetsing op het premiebeleid en herstelcapaciteit geeft aan dat dit voldoende en haalbaar is.

Intern toezicht en verantwoordingsorgaan

Het bestuur van het Pensioenfonds heeft - conform de Pensioenwet en de daarin opgenomen eisen voor goed pensioenfondsbestuur - veel aandacht voor de opzet en inrichting van de organisatie, inclusief de interne beheersing.

In de statuten is vastgelegd hoe het bestuur omgaat met zijn rol en invulling geeft aan begrippen als goed bestuur, verantwoording en intern toezicht.

Het Pensioenfonds heeft een visitatiecommissie aangesteld (zie ook: *Intern toezicht*). De commissie heeft van het bestuur opdracht gekregen om jaarlijks een integrale visitatie te verrichten gedurende de periode 1 januari 2015 tot en met 31 december 2017.

Het Pensioenfonds heeft een verantwoordingsorgaan (zie ook: *Verantwoordingsorgaan*). Dit orgaan beoordeelt het handelen van het bestuur conform haar wettelijke taak.

Geschiktheid

Het Pensioenfonds besteedt de nodige aandacht aan kennis, competenties en professioneel gedrag van bestuursleden, andere (mede)beleidsbepalende personen en leden van andere pensioenfondsorganen. De manier waarop dit gebeurt, is vastgelegd in de statuten, de governancenota, het geschiktheidsplan en de gedragscode. Het beleid zorgt voor het waarborgen van voldoende kennis, vaardigheden en professioneel gedrag van het bestuur opdat adequate sturing kan worden gegeven aan de processen en werkzaamheden van het Pensioenfonds.

Het bestuur laat zich - met het oog op specifieke deskundigheid - bijstaan door een adviserend actuaaris en zo nodig door andere adviseurs.

Elk pensioenfondsbestuur moet geschikt zijn op alle zeven door DNB geformuleerde geschiktheidsgebieden. De geschiktheidseisen zijn door de pensioenkoepels meer concreet gemaakt, door deze onder te verdelen in geschiktheidsniveau A en B. Alle bestuursleden dienen minimaal te voldoen aan geschiktheidsniveau A. Geschiktheidsniveau B omhelst een verdieping en verbreding op inhoudelijk, beleidsmatige en strategische vraagstukken.

Vanaf 2016 heeft het bestuur besloten om frequenter te vergaderen, zodat iedere bestuursvergadering een verdieping kan plaatsvinden bij de onderwerpen die die vergadering besproken worden. Afhankelijk van de ontwikkelingen en het kennisniveau van de bestuursleden zal tenminste één keer per jaar een studiedag georganiseerd worden. Uit de geschiktheidsmatrix blijkt dat zowel collectief (het bestuur) als individueel op alle zeven geschiktheidsgebieden aan deze eisen wordt voldaan.

Het bestuur heeft in het verslagjaar gezamenlijk een workshop communicatie en Integraal Risicomanagement gevolgd. De leden van het verantwoordingsorgaan hebben ook een workshop Integraal Risicomanagement gevolgd, alsmede vermogensbeheer en wet- en regelgeving.

Zelfevaluatie

Op 9 juni 2016 heeft het bestuur van het Pensioenfonds een zelfevaluatie dag georganiseerd.

De belangrijkste uitkomsten /bevindingen van het bestuur betreffen:

- De werkwijze dat het dagelijks bestuur de vergaderstukken voorbereid en tijdig toestuurt wordt als efficiënt ervaren.
- Er worden notulen gemaakt van de vergaderingen van het dagelijks bestuur en verspreid onder de overige bestuursleden. Tevens kan een ander bestuurslid worden uitgenodigd bij de vergadering als het een specifiek onderdeel betreft.
- Verdiepingscursus op gebied van pensioencommunicatie wordt als meerwaarde gezien.
- Grootte, samenstelling en verhouding van het pensioenfondsbestuur wordt geëvalueerd. Momenteel voldoet de huidige verdeling, maar het bestuur staat open voor andere ideeën.

Naleving wet- en regelgeving

Ontwikkelingen in wet- en regelgeving wordt door het bestuur nauwgezet gevolgd. Het bestuur is niet bekend met overtredingen van de wet- en regelgeving. Het afgelopen jaar zijn aan het Pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd.

Gedragscode

Er is een gedragscode vastgesteld en ingevoerd. Deze gedragscode is bekend bij alle verbonden personen, waaronder bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan, deelnemers administrateur en andere, door het bestuur aangewezen personen. De verbonden personen verklaren jaarlijks schriftelijk aan de compliance officer de gedragscode na te leven. Overtredingen van de gedragscode worden gemeld bij de compliance officer. In 2016 zijn geen overtredingen gemeld.

Klachten en geschillenregeling

Het Pensioenfonds heeft een klachten- en geschillenregeling. Een ieder die uit hoofde van de statuten of het pensioenreglement van het Pensioenfonds, pensioenaanspraken of pensioenrechten kan ontlenen of meent te kunnen ontlenen jegens het Pensioenfonds, kan zich in geval van een klacht of een geschil wenden tot het bestuur van het Pensioenfonds. Indien niet volledig aan de klacht wordt tegemoet gekomen, kan het bestuur dit geschil voorleggen aan de Ombudsman Pensioenen of aan de burgerlijke rechter.

De regeling bevat procedurele waarborgen die door het Pensioenfonds gevolgd zullen worden ter zake van de afhandeling van de klacht of geschil. Een en ander is vastgelegd in het Klachten- en geschillenreglement. In 2016 zijn geen klachten gemeld.

Incidenten- en klokkenluidersregeling

Het Pensioenfonds kent een Incidenten en klokkenluidersregeling die een procedure voor interne en externe meldingen van (potentiële) misstanden bevat en de afhandeling daarvan.

De regeling bevat waarborgen voor de bescherming van de verbonden persoon - de klokkenluider - die te goeder trouw melding maakt van (potentiële) misstanden. In 2016 zijn er geen misstanden geweest.

Beloning

De bestuursleden, met uitzondering van het gepensioneerd bestuurslid, ontvangen geen vergoeding van het Pensioenfonds voor het uitoefenen van hun functie. Kosten die het bestuur in redelijkheid maakt (bijvoorbeeld reiskosten, kosten bijwonen seminar) worden door het Pensioenfonds in redelijkheid vergoed. Vertegenwoordigers namens gepensioneerden in het bestuur ontvangen een maximale vergoeding van € 1.200,- per jaar en gepensioneerden in het verantwoordingsorgaan een maximale vergoeding van € 500,- per jaar.

Toeziethouders

In 2016 heeft het bestuur het herstelplan, haalbaarheidstoets gewijzigde pensioenreglement 1C en de ABTN toegestuurd aan DNB.

Daarnaast heeft er correspondentie plaatsgevonden met betrekking tot:

- Onderzoek en uitkomsten naar financiële opzet en informatie
- Good Practices Visitatiecommissie
- Opzet Secure Emailverkeer
- Formulieren en reactie op herbenoeming P.J v.d. Ploeg en P. Vlaeminck als bestuurslid
- Formulieren en reactie op aanmelding M. Vereecken als bestuurslid

Uitbestedingsbeleid

Het Pensioenfonds heeft delen van haar bedrijfsprocessen uitbesteed aan andere partijen. Aan uitbesteding is voor het Pensioenfonds een aantal risico's verbonden. Het bestuur van het Pensioenfonds heeft daarom beleid vastgesteld met betrekking tot de beheersing van risico's die samenhangen met uitbesteding van (delen van) bedrijfsprocessen. Het bestuur van het Pensioenfonds is en blijft te allen tijde verantwoordelijk voor de beheersing van het door het Pensioenfonds te voeren beleid, ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed. Het uitbestedingsbeleid van het Pensioenfonds is in overeenstemming met de relevante wet- en regelgeving met betrekking tot uitbesteding. Het uitbestedingsbeleid is van toepassing op alle bestaande en/of nieuwe uitbestedings-overeenkomsten gedurende de gehele looptijd van deze overeenkomsten. Voorgenomen, nieuwe of gewijzigde uitbestedingen komen volgens dit beleid tot stand.

In de uitvoering van haar kernactiviteiten, het administreren, beheren en uitbetalen van de pensioenen en het vermogensbeheer, staan zowel vertrouwelijkheid als maximale kwaliteit van de dienstverlening voorop. De belangen van (gewezen) deelnemers, uitkeringsgerechtigden en overige belanghebbenden mogen geen gevaar lopen doordat het Pensioenfonds delen van haar werkzaamheden heeft uitbesteed aan derden. Het doel van het uitbestedingsbeleid is het waarborgen van de continuïteit en de constante kwaliteit van de dienstverlening.

Communicatiebeleid

Het Pensioenfonds heeft zich in 2016 voornamelijk gericht op het aanbrengen van gelaagdheid in de communicatie (Pensioen 1-2-3) en het verbeteren van de digitale communicatie. Eind 2015 is een nieuwe effectiviteitsmeting gedaan onder de deelnemers. We hebben een relatief hoge response gekregen van bijna 30%. Uiteraard realiseert het bestuur zich dat een grote groep deelnemers niet gereageerd heeft. Voor de volgende effectiviteitsmeting zal dan ook meegenomen worden hoe de response nog verder verhoogd kan worden.

Uit dit onderzoek bleek dat zowel de deelnemers als de gepensioneerden positief zijn over de communicatie. Het Pensioenfonds krijgt als rapportcijfer een ruime 7. Van de werknemers geeft ruim 70% de communicatie een rapportcijfer tussen de 7 en de 8. Nog eens 10% geeft zelfs meer dan een 8. De middelen zijn bekend en worden goed gelezen en begrepen. Gepensioneerden gebruiken, zoals verwacht, wel duidelijk minder vaak de digitale middelen.

De acties die hieruit vloeien waren:

- Pensioenplanner: er zal een korte instructie voor de planner op de website geplaatst worden en extra aandacht gegeven worden aan de inzet van de planner voor financiële planning;
- E-nieuwsbrief: in de e-nieuwsbrief gaat het Pensioenfonds ook aandacht besteden aan belangrijke ontwikkelingen in de pensioenwereld, bijvoorbeeld rond de AOW.
- Groep 30 tot 40 jaar: het Pensioenfonds gaat testen of de e-nieuwsbrief voldoende bereik heeft bij deelnemers tussen 30 en 40 jaar;
- Gepensioneerden: het Pensioenfonds gaat gepensioneerden intensief attenderen op de e-nieuwsbrief om het bereik te verbeteren. Eens per jaar ontvangen gepensioneerden die zich hiervoor hebben opgegeven, per post een samenvatting van de belangrijkste ontwikkelingen zoals die in de E-nieuwsbrieven zijn behandeld.

Uit de effectiviteitsmeting is daarnaast naar voren gekomen dat de doelgroepen behoefte hebben aan persoonlijk contact over pensioen. We hebben middels een artikel in de nieuwsbrief gewezen op de mogelijkheid om een afspraak te maken met onze HR administrateur

Het Pensioenfonds beschikt over een communicatiebeleidsplan, wat de langetermijnvisie van het Pensioenfonds geeft op het te voeren communicatiebeleid en de uitvoering daarvan.

De uitvoering van dit beleid wordt jaarlijks vastgelegd in een communicatieplan. Uiteindelijk is het doel dat deelnemers de aangeboden informatie over hun pensioenregeling actiever gaan gebruiken om hun financiële oude dag zelf goed te regelen.

Het Pensioenfonds kent een website: www.pensioenfondsyara.nl. Hierop kunnen de deelnemers algemene informatie vinden over het Pensioenfonds, de pensioenregeling en wat de deelnemer zelf moet doen. Daarnaast kunnen deelnemers ook inloggen op een web-based pensioenplanner om inzicht te krijgen in hun pensioengegevens en de pensioenresultaten van hun te maken keuzes. Op deze wijze wil het Pensioenfonds de communicatie effectiever maken en de kosten beheersbaar houden. Het Pensioenfonds heeft te maken met gesloten regelingen, en daarmee met een afnemende populatie actieven.

4.3 Financiële paragraaf

Samenvatting

In het boekjaar is de beleidsdekkingsgraad gedaald van 107,1% naar 101,0%. Deze daling is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de verdere daling van de rente.

Premiebeleid

De af te dragen premie betreft de gedempte kostendekkende premie die wordt getoetst aan de (ongedempte) kostendekkende premie. Onder deze (ongedempte) kostendekkende premie wordt verstaan:

- a. De premie die actuarieel benodigd is in verband met de pensioenverplichtingen;
- b. De opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen, zoals bedoeld in artikel 132 van de Pensioenwet;
- c. De opslag die nodig is voor de uitvoeringskosten van het Pensioenfonds;
- d. Het saldo van de mutaties van de voorziening Aanvullend Arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP) in enig jaar door nieuwe toekenningen AAOP en door reactivering (niet zijnde overlijdensgevallen).

Ingaande 2016 geldt een demping op de kostendekkende premie, behoudens het saldo van de mutaties van de voorziening AAOP, met de volgende maatregelen:

- a. De te gebruiken discontovoet is de uitkomst van:
  1. de wettelijk toegestane maximaal gedefinieerde parameters passend bij de beleggingsmix van het Pensioenfonds;
  2. een afslag voor de afgesproken maatstaven voor toeslagverlening (prijsinflatie voor gewezen deelnemers, aanspraak- en pensioengerechtigden en looninflatie voor de actieve deelnemers). Mocht de effectieve opslag in de premie voor toeslagbeleid niet hoger zijn dan de solvabiliteitsopslag over de nominale pensioenopbouw, dan geldt deze hogere solvabiliteitsopslag als percentage van de nominale lasten;
- b. De discontovoet is vastgesteld per 1 oktober 2015 op 2,3% en zal van toepassing zijn voor de periode 2016-2020, tenzij dwingende redenen een aanpassing vergen;

De zuivere kostendekkende premie in 2016 bedraagt € 11.868.000.

De gedempte kostendekkende premie, zoals hierboven omschreven bedraagt € 8.654.000.

De feitelijke premie bedraagt € 45.975.000, waarvan een bedrag van € 127.000 ten gunste van de bestemmingsreserve is geboekt.

Afhankelijk van de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds kan naast de gedempte kostendekkende pensioenpremie een additionele premie worden geheven of een korting worden verleend.

Indien de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds ultimo boekjaar lager is dan 5%-punt onder de vereiste dekkingsgraad, zal een additionele bijdrage in rekening worden gebracht van:

- a. Het positieve verschil tussen 107% en de toeslagbeleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar voor bijstorting ten opzichte van de VPV ultimo boekjaar én
- b. 1/10 van het verschil tussen 5%-punt onder de vereiste dekkingsgraad en de toeslagbeleidsdekkingsgraad die minimaal op 107% wordt gesteld ingeval deze lager is.

Indien de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds ultimo boekjaar hoger is dan de premiekortingsgrens, zal korting op de premie of zelfs premierestitutie worden verleend. De korting op de premie bedraagt de middelen boven de premiekortingsgrens, maar maximaal een vijfde van de middelen boven de voor dat jaar vastgestelde bovengrens voor maximale toeslagverlening. Premiekorting en premierestitutie is alleen mogelijk als de voorwaardelijke toeslagen zowel met betrekking tot de voorgaande tien jaar zijn verleend, als ook in de toekomst kunnen worden verleend, met inbegrip van de inhaalindexatie uit 2000 en 2001.

Ultimo 2016 bedroeg de toeslagbeleidsdekkingsgraad (voor bijstorting door de werkgever) 100,0 % hetgeen een additionele bijdrage van de aangesloten werkgevers vereist van € 37.321.000. Deze additionele bijdrage is ultimo 2016 onder de kortlopende vorderingen opgenomen.

Uitvoeringskosten

Het Pensioenfonds vindt transparantie ten aanzien van uitbesteding belangrijk. Onderdeel daarvan is inzicht in de kosten, voor zover deze gegevens beschikbaar zijn.

De opslag voor de kostenvoorziening is door het bestuur het afgelopen kalenderjaar geëvalueerd. Hierbij veronderstelt het bestuur dat het Pensioenfonds bij het wegvallen van de werkgever niet zelfstandig zal blijven voortbestaan, maar zal worden geliquideerd binnen een tijdsbestek van 2 jaar. Uit deze evaluatie heeft het bestuur geconcludeerd dat de opslag toereikend is en geen aanpassing behoeft.

Administratieve uitvoeringskosten

Dit betreft de volgende kosten, welke betaald worden door de werkgever:

	2016 EUR 000	2015 EUR 000
Personeelskosten toe te rekenen aan het fonds	85	83
Administratiekosten *	273	297
Advieskosten	429	363
Lidmaatschappen	12	10
Kosten van AFM en DNB	34	26
Overige kosten	41	3
Totaal uitvoeringskosten	874	782

* Van de administratiekosten ad € 273.000 heeft een bedrag van € 27.000 betrekking op ABAB Accountants B.V. (2015: € 33.000).

	2016	2015
In Euro's per deelnemer	374	326
In % van het beheerd vermogen	0,18%	0,17%

Vermogensbeheerkosten

Sommige kosten van vermogensbeheer worden niet direct in rekening gebracht, maar zijn onderdeel van het behaalde rendement.

Specificatie van de kosten van vermogensbeheer:

	2016 EUR 000	2015 EUR 000
Beheerkosten	1.229	1.101
Transactiekosten	385	289
Overige kosten	5	18
Totaal kosten vermogensbeheer	1.619	1.408
In % van het beheerd vermogen	0,34%	0,30%

Technische winstdeling

Per 01.01.2015 heeft het bestuur een gewijzigd herverzekeringsovereenkomst met Delta Lloyd afgesloten. Bij bepaling van de risicokapitalen bij overlijden wordt rekening gehouden met een rekenrente van 2,5% en een eigen behoud van € 100.000.

Op basis van deze herverzekeringsovereenkomst heeft het Pensioenfonds contractueel recht op een winstdeling op technische grondslagen. De technische winstdeling vindt plaats over een 5-jarige periode. Aan het eind van de 5-jarige periode wordt het saldo van de resultaten op technische grondslagen over die 5-jarige periode bepaald. Een positief saldo komt voor 25% beschikbaar aan het Pensioenfonds. Het overige deel is beschikbaar voor de verzekeraar. Een negatief saldo komt volledig voor rekening van de verzekeraar.

4.4 Herstelplan

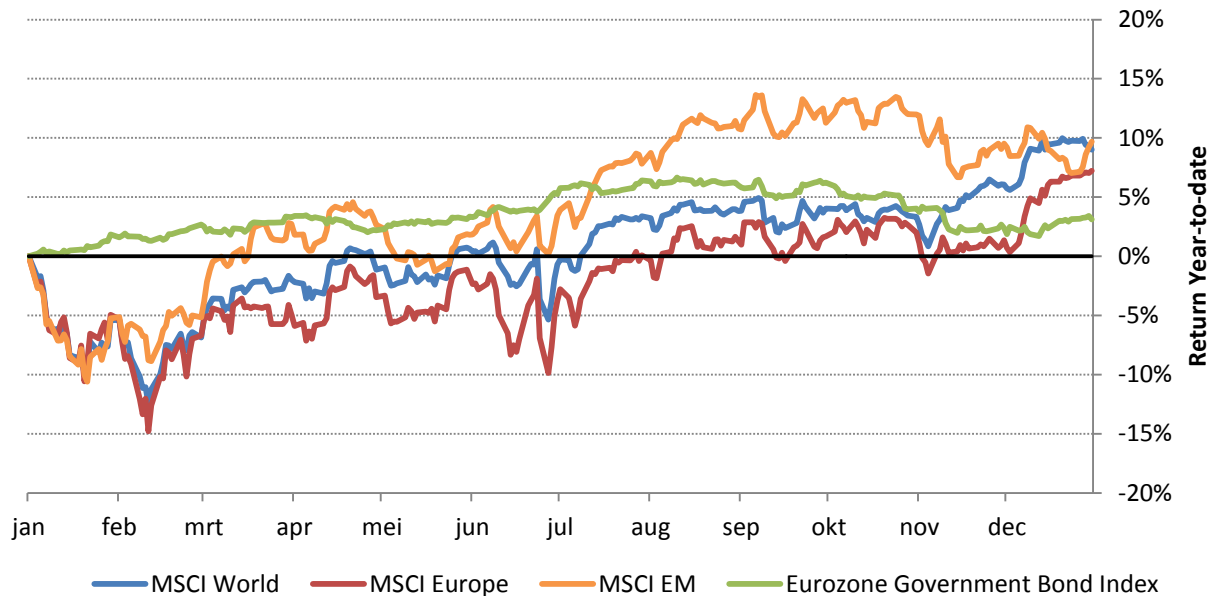
Ultimo 2016 bevond het Pensioenfonds zich nog steeds in een situatie van een reservetekort en heeft het Pensioenfonds derhalve een nieuw herstelplan per 1 januari 2017 moeten indienen bij DNB. Hieruit blijkt dat het vermogen van het Pensioenfonds binnen de maximum gestelde termijn van 11 jaar boven het Vereist Eigen Vermogen uitkomt.

4.5. Beleggingsparagraaf

Ontwikkelingen financiële markten

Het beleggingsjaar 2016 stond hoofdzakelijk in teken van het beleid van centrale banken, onzekerheid rondom economische vooruitzichten en politieke gebeurtenissen.

De Europese Centrale Bank (ECB) ging door met haar expansieve beleid. Het universum aan te kopen obligaties werd uitgebreid, wat leidde tot positieve rendementen in de gehele obligatiemarkt. Echter, twijfel omtrent de effectiviteit van dit expansieve beleid leidde in het eerste kwartaal tot stevige verliezen op de wereldwijde aandelenbeurzen, maar vertoonden na het dieptepunt medio februari herstel. Het tweede kwartaal stond in het teken van de het Britse referendum, wat tegen de verwachting in leidde tot een Brexit. Hoewel de markt veel volatiliteit liet zien rondom de Brexit, zette de opgaande lijn vrij snel door. In september keerde de volatiliteit terug door de verkiezingen in de VS en het referendum in Italië. Ondanks toegenomen onzekerheid op het gebied van handelsverdragen en geopolitieke spanningen zetten de aandelenbeurzen de opgaande lijn door, waarbij in de VS nieuwe hoogterecords werden geboekt. De Amerikaanse rente liep in de laatste maanden snel op, de rente in de eurozone in minder mate. Het oplopende renteverskil tussen de VS versus en eurozone leidde tot sterke druk op de euro.

Rendementsontwikkeling financiële markten

Beleggingsbeleid 2016

Het beleggingsbeleid vindt plaats in het belang van aanspraak- en pensioengerechtigden. Het pensioenfonds voert daarbij een beleid met als doelstelling om de toevertrouwde middelen zo goed mogelijk te beleggen. Hierbij spelen veiligheid, kwaliteit en risicodiversificatie een belangrijke rol. Het beleggingsbeleid is gebaseerd op een Asset Liability Management studie die werd uitgevoerd in 2014/2015 en waarin onderzoek is gedaan naar de optimale afstemming van de beleggingen ten opzichte van de lange termijn pensioenverplichtingen.

Portefeuille invulling

Het pensioenfonds belegt in diverse beleggingscategorieën waarbij het beheer is uitbesteed aan externe vermogensbeheerders. In onderstaande tabel is een overzicht van de beleggingscategorieën opgenomen waarin het fonds belegt, met bijbehorend gewicht in de portefeuille.

Beleggingscategorie	Normgewicht
Obligaties	60,0%
Staatsobligaties	25,0%
Bedrijfsobligaties	25,0%
Hoogrentende bedrijfsobligaties	10,0%
Aandelen	32,5%
Aandelen Ontwikkelde markten Europa	10,0%
Aandelen Ontwikkelde markten Wereldwijd	15,0%
Aandelen Opkomende markten	7,5%
Vastgoed	7,5%
Totaal	100%

Beleggingsresultaat 2016

Het rendement van de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds bedroeg in het verslagjaar 6,3%. De verdeling van de beleggingsmix, alsmede de behaalde resultaten over 2016 zijn opgenomen in het volgende overzicht:

Portefeuille 2016	Normgewicht	Feitelijk gewicht	Behaald rendement
Obligaties	60,0%	60,5%	5,3%
Aandelen	32,5%	32,8%	9,5%
Vastgoed	7,5%	6,7%	-0,9%
Totaal	100%	100%	6,3%

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Pensioenfonds Yara hecht veel waarde aan mensenrechten, milieu en duurzaamheid en belegt daarom het vermogen op een maatschappelijk verantwoorde manier. Alle externe vermogensbeheerders hebben zich geconformeerd aan de Principles for Responsible Investment (PRI) en/of de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB).

De PRI zijn internationale normen voor vermogensbezitters en vermogensbeheerders die in hun beleggingsproces rekening willen houden met milieu, maatschappij en goed bestuur. Door de PRI toe te passen brengen beleggers ook in belangrijke mate hun doelstellingen in overeenstemming met de doelstellingen van de maatschappij als geheel.

De GRESB is een onafhankelijke, wetenschappelijke benchmark die het duurzaamheidsbeleid van vastgoedfondsen en –portefeuilles wereldwijd beoordeelt.

Vermogensbeheerder	GRESB	PRI
Altera Vastgoed NV	✓	
BNP Paribas Investment Partners	✓	✓
Delta Lloyd Asset Management		✓
Kempen Capital Management NV		✓
Pimco		✓
The Vanguard Group, Inc.		✓
Nordea Investment Funds SA		✓

4.6. Pensioenparagraaf

Karakterisering pensioenregeling

Algemeen

Alle werknemers die voor 1 augustus 2014 in dienst waren van de werkgever en die de leeftijd van 21 jaar bereiken zijn als deelnemer in de pensioenregeling opgenomen. Voor alle deelnemers wordt een ouderdomspensioen, een partnerpensioen en een wezenpensioen verzekerd.

- Vaststelling van het pensioen vindt plaats volgens het zogenaamde "middelloonsysteem". De pensioenleeftijd is 67 jaar met de mogelijkheid tot vervroegde pensionering vanaf 60 jaar.
- Het opbouwpercentage van de middelloonregeling is 1,75% per jaar tot een salarisingrens van € 85.389
- Het opbouwpercentage voor een salaris onder de € 101.519, maar boven een salarisingrens van € 85.389, is 1,65%.
- Franchise bedraagt € 11.275 per jaar.

Toeslagverlening

De opgebouwde pensioenaanspraken voor actieve deelnemers worden voorwaardelijk geïndexeerd o.b.v. de Yara Sluiskil CAO-loonindex.

De ingegane en premievrije pensioenen worden voorwaardelijk geïndexeerd o.b.v. het prijsindexcijfer van alle huishoudens over de maand oktober t.o.v. de maand oktober vorig jaar, zoals gepubliceerd door het CBS.

De toekenning van de toeslagverlening is voorwaardelijk; er is geen recht op deze aanpassing. Er zal alleen toeslagverlening plaats kunnen vinden, voor zover dit toekomstbestendig is. Dat wil zeggen dat de financiële positie van het Pensioenfonds zodanig is dat het te verlenen toeslagpercentage ook naar verwachting in de toekomst uitgekeerd zal kunnen worden.

Het ingegane arbeidsongeschiktheidspensioen wordt onvoorwaardelijk geïndexeerd o.b.v. de Yara Sluiskil CAO-loonindex.

Voor de berekening van de toeslagbeleidsdekkingsgraad wordt de beleidsdekkingsgraad gecorrigeerd met de bestemmingsreserve AAOP ten bedrage van € 1.452.000 (2015: € 1.552.000).

Afhankelijk van de toeslagbeleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar, wordt er gekeken in hoeverre er ruimte is voor de voorwaardelijke indexatie. Hierbij hanteert het bestuur het volgende beleid:

Toeslagbeleidsdekkingsgraad	Toeslagverlening
Lager dan 110%	Nihil
Tussen 110% en bovengrens	Toeslagverlening naar rato
Boven bovengrens	Volledige toeslagverlening + eventueel inhaaltoeslagen

Ultimo 2016 bevond de toeslagdekkingsgraad zich beneden de 110%. Als gevolg hiervan heeft het bestuur in haar vergadering van 8 juni 2017 besloten geen indexatie te verlenen.

Overzicht niet-verleende indexaties 2000-2016:

Jaar	Actieven	Gewezen deelnemers, partners en pensioengerechtigden
2000	0,00%	1,14%
2001	0,00%	4,05%
2008	3,50%	2,78%
2009	0,63%	0,30%
2010	2,00%	1,57%
2011	2,25%	2,63%
2012	1,03%	1,31%
2014	1,71%	0,72%
2015	2,00%	0,63%
2016	1,50%	0,42%

De niet-verleende indexatie over 2000 en 2001 is enkel van toepassing voor gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen partners die destijds onder pensioenregeling 1A vielen.

4.7 Risico's en beheersing risico's

Bij het bepalen van het beleid en het nemen van belangrijke besluiten maakt het bestuur een afweging tussen risico, rendement en beheersing van risico's.

De belangrijkste doelstelling van het Pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen.

Solvabiliteitsrisico

Het solvabiliteitsrisico, oftewel dat het Pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen is daarmee het belangrijkste risico voor het Pensioenfonds. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het Pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets).

De berekening van het vereist eigen vermogen aan het eind van het boekjaar is als volgt:

Risico-categorie	Strategisch	Actueel
S1 Renterisico	3,7%	4,1%
S2 Zakelijke waarden	14,1%	15,2%
S3 Valutarisico	2,8%	2,9%
S5 Kredietrisico	6,5%	6,2%
S6 Verzekeringstechnisch risico	2,9%	2,9%
S10 Actief beheer risico	0,8%	0,8%
Diversificatie (correlatie-effect)	(10,2%)	(10,5%)
Totaal vereist eigen vermogen	20,6%	21,6%

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van de ontwikkelingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan gemeten worden door middel van de duratie. De duratie is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het strategische beleid van het Pensioenfonds is om het renterisico van de pensioenverplichtingen voor 30% af te dekken, met een bandbreedte van +/- 10%. De feitelijke mate van renteafdekking ligt eind 2016 rond de 22%. Het Pensioenfonds realiseert afdekking van renterisico door meer langlopende vastrentende stukken aan te houden in plaats van aandelen.

Monitoring

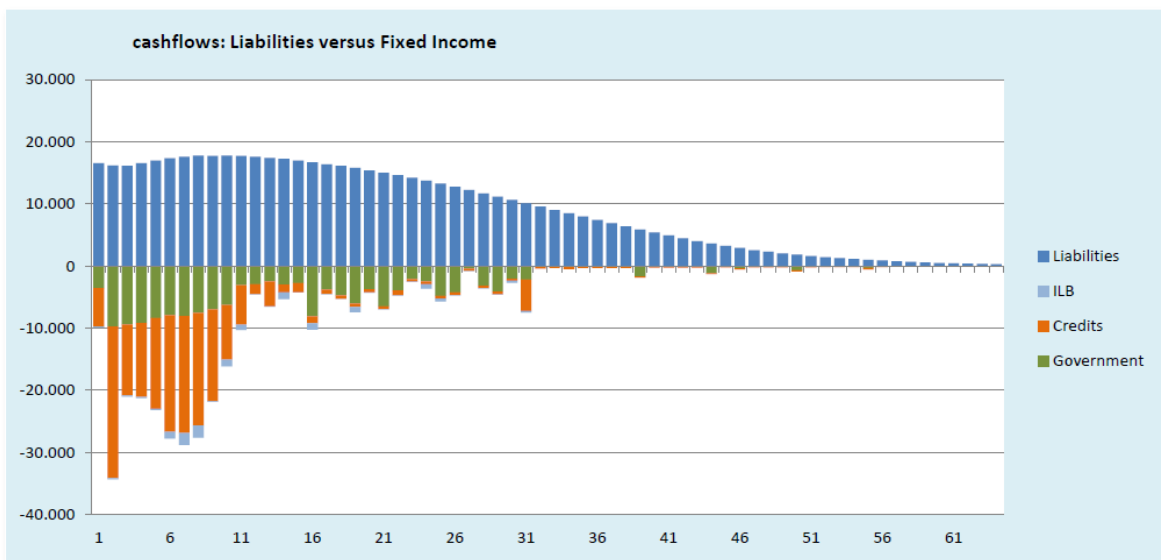
Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report of de renteafdekking nog binnen de afgesproken bandbreedte blijft.

In uitzonderlijke gevallen kan het bestuur van deze bandbreedte afwijken.

Beheersmaatregel

De mate van rente-afdekking wordt bepaald na consultatie met de onderneming. Het bestuur heeft solide afspraken met de onderneming over bijstortingsverplichting in geval van onderdekking en reservetekort.

Onderstaande tabel laat de verhouding zien tussen de verwachte vastrentende ingaande en uitgaande kasstromen zien.

duration liabilities	16,1
duration fixed income	8,9

Koersrisico Zakelijke waarden (S2)

Dit risico is het risico als gevolg van het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van verhandelbare financiële instrumenten binnen een (handels-)portefeuille.

Het strategische beleid van het Pensioenfonds is om voor 40% (met een bandbreedte van +/- 5%) te beleggen in risicovolle assets (aandelen). Door maandelijkse monitoring zorgt het Pensioenfonds ervoor dat tijdige bijstelling (rebalancing) plaatsvindt indien dat nodig is. Het marktrisico wordt nauwkeurig gemonitord in de drie-maandelijke performance and risk evaluation rapportages.

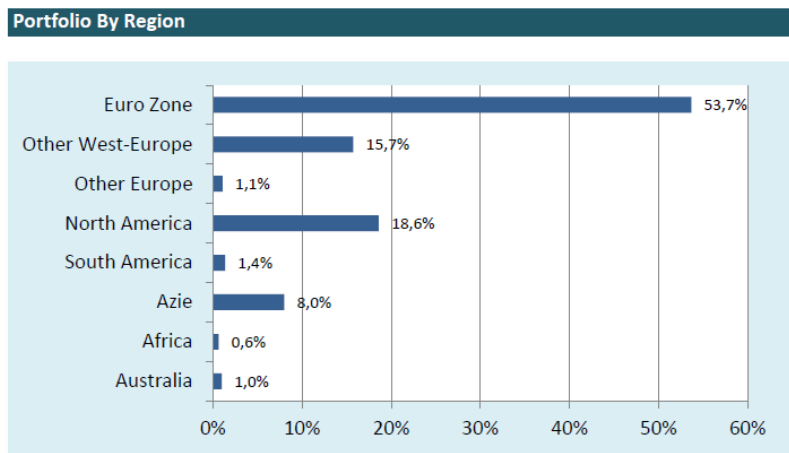
Monitoring

Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het vastgoed en aandelenrisico. Hierbij wordt o.a. het beleggingsresultaat van alle afzonderlijke vermogensbeheerders geëvalueerd, de feitelijke beleggingsmix in detail vergeleken met de strategische mix, aspecten berekend (en gemonitord) zoals het rente-afdekkingspercentage, allocatie naar ratings en de ontwikkelingen van het vereist eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad. Het Pensioenfonds ontvangt maandelijks rapportages van vermogensbeheerders om inzicht te krijgen.

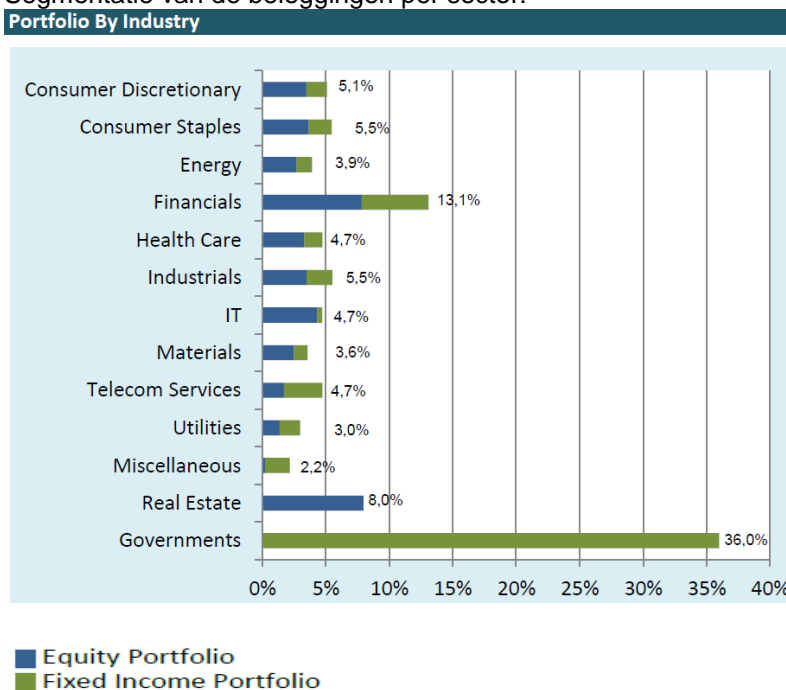
Beheersmaatregel

Door monitoring op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report zorgt het Pensioenfonds ervoor dat tijdige bijstelling (rebalancing) plaatsvindt indien dat nodig is. Het vastgoed- en aandelenrisico wordt verder beheerst door het aanbrengen van een goede spreiding binnen de portefeuille (diversificatie).

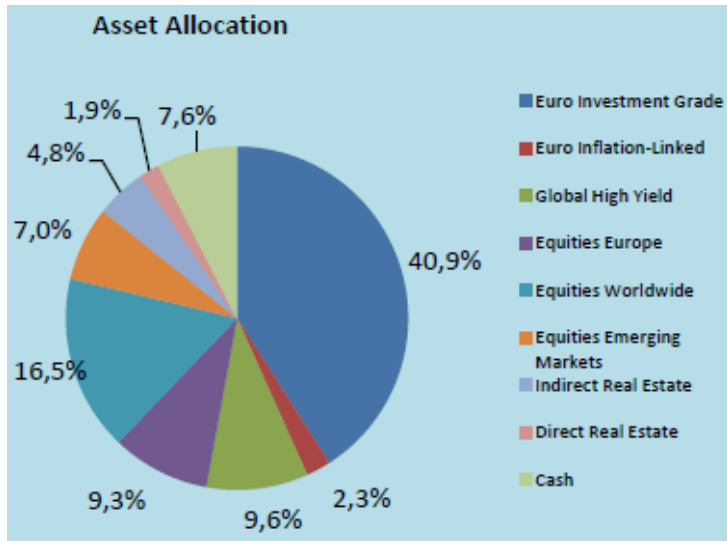
Segmentatie van de beleggingen per regio:

Segmentatie van de beleggingen per sector:

De beleggingsportefeuille ziet er per einde boekjaar als volgt uit:

Valutarisico (S3)

Het Pensioenfonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het Pensioenfonds gevoelig kan zijn voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro.

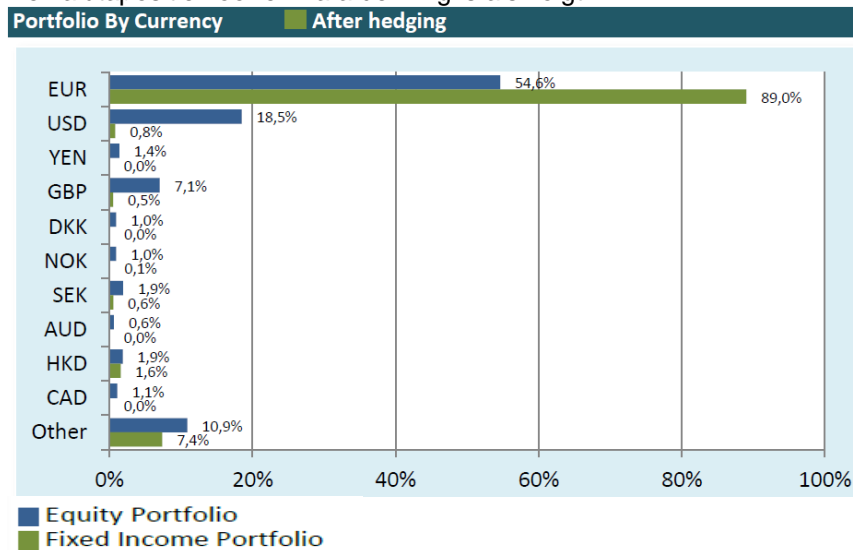
Monitoring

Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het valutarisico.

Beheersmaatregel

Om dit risico te beheersen, worden de fondsen grotendeels gehedged in Euro voor zover dit buitenlandse valuta betreft. Het resterende valutarisico in de portefeuille van het pensioenfonds is hierdoor zeer beperkt.

De valutapositie voor en na afdekking is als volgt:

In de solvabiliteitstoets van het Pensioenfonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico dat een tegenpartij contractueel of andere overeengekomen verplichtingen (waaronder verstrekte kredieten, (annuïteiten)leningen, vorderingen, ontvangen garanties) niet nakomt, al dan niet als gevolg van het aan restricties onderhevig zijn van buitenlandse betalingen.

Monitoring

Het tegenpartijrisico wordt periodiek gemonitord.

Beheersmaatregel

Er wordt gebruik gemaakt van gerenommeerde tegenpartijen met een goede reputatie, waardoor dit risico wordt beperkt. Tevens is het vermogensbeheerders niet toegestaan om stukken uit te lenen (security lending), tenzij er voldoende afdekking van het risico wordt geboden. Tot slot worden banktegoeden minimaal aangehouden en zo nodig gespreid over meerdere partijen.

Verzekeringstechnisch risico (S6)

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen.

Monitoring

Bij nieuwe publicaties zal het bestuur besluiten over te gaan op de nieuwste generatietafels.

Beheersmaatregel

Het bestuur hanteert prudente en realistisch geachte grondslagen voor vaststelling van verplichtingen en premies. Het Pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de meest recente AG-prognosetafel (Prognosetafel AG2016, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap met adequate correcties voor ervaringssterfte (Towers Watson Ervaringssterftemodel 2014 Individueel). Hierdoor wordt rekening gehouden met toekomstige verbetering van de levensverwachting. Het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico is herverzekerd bij een externe verzekeringsmaatschappij, Delta Lloyd Levensverzekering N.V..

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het Pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen.

Monitoring

Het bestuur ontvangt van de uitvoerder jaarlijks een liquiditeitsprognose met maandelijks update.

Beheersmaatregel

Dit risico is onder normale omstandigheden niet aanwezig. Het Pensioenfonds houdt voldoende ruimte aan door op korte termijn gebruik te maken van liquiditeitsprognoses waarbij ook rekening wordt gehouden met inkomsten zoals premies. Bovendien bestaat nagenoeg de gehele beleggingsportefeuille (met uitzondering van direct vastgoed) uit liquide beleggingen.

Concentratierisico (S8)

Algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie.

Monitoring

Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het concentratierisico. Met behulp van de 3-jaarlijkse ALM-studie wordt risico en impact inzichtelijk gemaakt.

Beheersmaatregel

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie. Het Pensioenfonds heeft momenteel geen concentratierisico aangeduid.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico betreft het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen, en onverwachte externe gebeurtenissen. In het standaardmodel voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor operationeel risico (S9) gelijkgesteld aan 0%.

Dit betekent niet dat het Pensioenfonds geen operationeel risico loopt bij de uitvoering van hun activiteiten. Hiervoor verwijzen we naar de niet-financiële risico's.

Actief beheer risico (S10)

Onder actief beheer verstaat men de afwijkende posities die door de vermogensbeheerders in de beleggingsportefeuille worden ingenomen ten opzichte van de strategische portefeuilles. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van een ex-ante tracking error (TE). Deze tracking error meet de verwachte afwijking tussen het rendement van een beleggingsportefeuille en het rendement op een benchmarkportefeuille.

Een lage tracking error impliceert dat de afwijkingen van het feitelijke rendement ten opzichte van het rendement van de gekozen benchmark klein zijn geweest of zullen zijn in de toekomst, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat de afwijkingen van het feitelijke rendement duidelijk van de benchmark afwijkt.

Het risicoscenario voor actief beheer risico in het standaardmodel is voornamelijk alleen op het aandelenrisico (beursgenoteerde aandelen) van toepassing.

Monitoring

Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het actief beheer risico. Met behulp van de 3-jaarlijkse ALM-studie wordt risico en impact inzichtelijk gemaakt.

Beheersmaatregel

Op kwartaalbasis wordt de performance per beleggingscategorie vergeleken met de gehanteerde benchmarks. Op basis van de maandoverzichten worden vermogensbeheerders gevraagd opheldering te geven bij extreme uitslagen, zowel absoluut (binnen de markt) als relatief (ten opzichte van de markt). Minimaal eens per jaar vindt een evaluatie plaats van elke vermogensbeheerder, waarbij in detail het gevoerde beleid (beleggingsstrategie en performance attributie), de organisatie en het beleggingsproces wordt besproken.

Niet financiële risico's

Monitoring en rapportage

Onder monitoring wordt verstaan de controle, bewaking en aanpassing van de beheersing, alsmede de bewaking van de (bruto en netto) risico's zelf. Ter invulling van de monitoring is een proces ingericht dat leidt tot een rapportage aan het bestuur op kwartaalbasis. Hierbij wordt gebruik gemaakt van verschillende rapportages en vormen van informatieverstrekking, zoals opgenomen in de jaarkalender van het pensioenfonds. Gedurende het kwartaal monitort het verantwoordelijke bestuurslid, met ondersteuning van de adviseur, de ontwikkelingen (in- en extern) die mogelijk impact kunnen hebben op het risico. Daar waar nodig zal aanvullende informatie opgevraagd worden bij de diverse uitbestedingspartners. Tezamen met de verschillende (kwartaal)rapportages van de uitbestedingspartners, wordt de uitkomst aan het bestuur gerapporteerd op kwartaalbasis.

De kwartaalrapportage voor de niet-financiële risico's geeft inzicht in:

- Hoeverre er het afgelopen kwartaal issues zijn geweest op IRM gebied;
- Eventuele corrigerende maatregelen die genomen zijn;
- (Externe) ontwikkelingen die van belang zijn voor de risico's van het pensioenfonds.

Omgevingsrisico

Omgevingsrisico is het risico dat het Pensioenfonds loopt als gevolg van veranderingen op het gebied van concurrentie verhoudingen, markt, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder omgevingsrisico:

- Ondernemingsrisico.
- Reputatie.
- Afhankelijkheid.
- Marktverhouding.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- Het bestuur heeft korte lijnen met de onderneming, om verrassingen op het vlak van financiering te minimaliseren.
- Het bestuur heeft goede exit-voorwaarden met de sponsor afgesproken.
- Bestuur doet enkel zaken met gerenommeerde aanbieders.
- Monitoring door externe adviseur en bestuur d.m.v. interne en externe rapportage.

Operationeel risico

Operationele risico's betreffen met name risico's die voortvloeien uit ondoelmatige procesinrichting of procesuitvoering.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder operationeel risico:

- Verwerking van wijzigingen.
- Informatie.
- Kosten.
- Productontwikkeling.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- Het bestuur wordt voldoende bijgestaan door externe partijen.
- Het bestuur is op de hoogte van de actualiteiten.
- Jaarlijks toetst de accountant van het Pensioenfonds of mutaties aan kant onderneming ook verwerkt zijn aan de kant van Pensioenfonds.
- SLA rapportages van administratie uitvoerder. Periodiek overleg met uitvoerder. Interne en externe controle procedures.
- Tenminste 2 weken voor de vergadering worden de stukken toegestuurd.
- Bestuursleden krijgen van sponsor voldoende tijd en mogelijkheden om deze informatie op te nemen.
- Volgens geldende uitvoeringsovereenkomst worden de kosten betaald door de sponsor.
- Jaarlijks vind een toets plaats om te bezien of de hoogte van de kostenvoorziening nog toereikend is.

Uitbestedingsrisico

Uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit worden geschaad van aan derden uitbestede werkzaamheden, door derden ter beschikking gesteld personeel, en door derden ter beschikking gestelde apparatuur, systemen en software.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder operationeel risico:

- Algemeen.
- Continuïteit.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- Periodiek SLA rapportage van uitvoerder en periodiek overleg (voortgangsoverleg) met Pensioenadministrateur.
- Periodiek evaluatie-overleg met diverse externe adviseurs.
- Continue monitoring door bestuur.
- Bestuur zorgt voor voldoende kennis om countervailing party te zijn.
- Bestuur wordt ondersteund door externe partijen (adviseurs).

IT-risico

IT risico is het risico dat het Pensioenfonds wordt geschaad doordat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continue of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder operationeel risico:

- Bescherming (privacy/datalekken).
- Continuïteit (kwaliteit software, hardware, back-ups).
- Functiescheiding IT.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- In de uitbestedingsovereenkomst zijn specifieke afspraken gemaakt over kwaliteit en levering.
- De administratie wordt uitgevoerd door Conduent (deelnemersadministratie). Deze hebben een ISAE3402-II certificering voor de IT.
- Daarnaast vindt er dagelijks een back-up plaats van de administratie.
- Het Pensioenfonds werkt op het internationale netwerk van Yara. Dit wordt dagelijks geback-upt en apart bewaard.
- De toegankelijkheid tot de stukken wordt afgeschermd met autorisaties.

Integriteitsrisico

Onder integriteitsrisico wordt verstaan het risico van sancties en schade als gevolg van het niet-integer of onethisch handelen of gedragen van de organisatie, het bestuur, de medewerkers of betrokken derden. Dit betreft ook het schaden van de reputatie, de missie of de (kwaliteits-) doelstellingen van het Pensioenfonds. Een en ander gerelateerd aan wettelijke normen, maatschappelijke opvattingen en door het Pensioenfonds zelf gestelde normen.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder integriteit:

- Ontduiking / Ontwijking fiscale regelgeving.
- Omkoping.
- Onjuiste invulling van de poortwachterfunctie.
- Belangenverstrengeling.
- Benadeling van derden (stakeholders).
- Misbruik van voorwetenschap.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- Het bestuur doet enkel zaken met gerenommeerde aanbieders.
- Ieder bestuurslid ondertekent de gedragscode. Het Pensioenfonds heeft een procuratiebeleid en werkt met het 4-ogen principe.
- Tevens worden door de pensioenadministrateur Conduent logische controles uitgevoerd
- Het bestuur ontvangt periodieke SLA rapportages.
- Individuele bestuurder heeft individueel geen volmacht om vermogen onder te brengen bij andere partij.
- Vermogensbeheerders confirmeren dat zij geen zaken doen met partijen op de sanctielijst.
- Het Pensioenfonds heeft een klachten en geschillenprocedure, klokkenluidersregeling etc. Daarnaast is het ethiekbeleid van de onderneming voor de actieve bestuursleden van toepassing.

Juridisch risico

Juridisch risico is het risico van sancties en verlies door het niet naleven van formele afspraken (contracten), niet contractuele verplichtingen en wet- en regelgeving.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder integriteit:

- Wetgevingsrisico.
- Niet-contractuele rechten.
- Niet-contractuele verplichtingen.

Het bestuur beheerst dit risico onder andere op de volgende wijze:

- Juridische check van documenten wordt gedaan door Willis Towers Watson.
- Bestuur laat nieuwe contracten juridisch toetsen.
- Daarnaast wordt er met gerenommeerde partijen gewerkt.
- Uitvoeringsovereenkomst is overeengekomen met cao partners
- Het bestuur laat zich informeren over actualiteiten en mogelijke toekomstige wijzigingen.

4.8 Toekomstparagraaf

Perspectiefnota toekomst pensioenstelsel

Op 8 juli 2016 heeft het kabinet de perspectiefnota over de toekomst van het pensioenstelsel aan de Tweede Kamer gezonden.

Het onderzoek naar de toekomst van het pensioenstelsel is onderverdeeld in vier thema's:

- Een toereikend pensioen voor alle werkenden.
- Afschaffing doorsneesystematiek:
  - De perspectiefnota gaat uit van vervanging van de doorsneesystematiek door een systeem van degressieve opbouw.
  - Opbouw neemt af naarmate de leeftijd toeneemt.
  - Voorgesteld overgangsregime, waarbij deelnemers die in 2020 al 45 jaar zijn, in het oude fiscale regime kunnen blijven opbouwen.
  - Volledige overgang kost dan ca. 25 jaar.
  - In de perspectiefnota wordt het toekomstige fiscale kader voor uitkeringsovereenkomsten gedefinieerd in termen van een maximaal opbouwpercentage per leeftijd.
- De nieuwe pensioenovereenkomst.
- Keuzevrijheid en maatwerk.

De snelheid en de inhoud van het uiteindelijke voorstel is sterk afhankelijk van de nieuwe regering in 2017.

Vermogensbeheer

Het bestuur heeft besloten om per 1 juli 2017 een beleggingscommissie op te richten. Hierin zullen minimaal 2 bestuursleden zitting hebben. Tevens zal er voor deze commissie een externe voorzitter worden aangesteld. Naast het opstellen van een reglement beleggingscommissie met een mandaat en werkschrijving zal een functieprofiel worden opgesteld en een opleidingsplan. Daarnaast zal in 2017 worden gestart met het proces voor een nieuwe ALM studie.

Dekkingsgraadrisico blijft hoog

Niet alleen door marktonwikkelingen, maar ook door lage rentestand, onzekerheden i.v.m. de Brexit, Tweede Kamerverkiezingen en beleid Centrale Banken) en regelgeving (met name door de wijziging in de UFR systematiek, zal de druk op de dekkingsgraad aanblijven.

5. Jaarrekening 2016

5.1 Balans per 31 december 2016

(na verwerking resultaat)

	<u>31.12.2016</u> EUR 000	<u>31.12.2015</u> EUR 000
<u>ACTIVA</u>		
1: Beleggingen voor risico van het Pensioenfonds		
1a: Vastgoed beleggingen	35.966	33.545
1b: Aandelen	176.607	164.568
1c: Vastrentende waarden	284.553	269.220
	<u>497.126</u>	<u>467.333</u>
2: Langlopende vorderingen	3.217	3.475
3: Premiereserve herverzekering	7	7
4: Vorderingen		
Lopende interest	79	186
Overige vorderingen	37.533	5.767
	<u>37.612</u>	<u>5.953</u>
5: Liquide middelen	1.358	1.411
	<u>539.320</u>	<u>478.179</u>
<u>PASSIVA</u>		
6: Reserves		
6a: Algemene reserve	60.351	28.587
6b: Bestemmingsreserve	1.452	1.552
	<u>61.803</u>	<u>30.139</u>
7: Technische voorzieningen		
7a: Voorziening pensioenverplichting eigen risico	475.988	445.939
7b: Voorziening pensioenverplichting herverzekerd	7	7
7c: Voorziening AAOP	1.110	953
	<u>477.105</u>	<u>446.899</u>
8: Kortlopende schulden		
Werkgevers	33	828
Overige schulden	379	313
	<u>412</u>	<u>1.141</u>
	<u>539.320</u>	<u>478.179</u>

5.2 Rekening van baten en lasten 2016

	<u>2016</u> EUR 000	<u>2015</u> EUR 000
9: Beleggingsopbrengsten		
Directe beleggingsopbrengsten	2.359	2.110
Indirecte beleggingsopbrengsten	28.111	6.871
	<u>30.470</u>	<u>8.981</u>
10: Bijdragen		
Pensioenpremies aangesloten werkgevers	8.527	5.181
Bijstorting aangesloten werkgevers	37.321	5.417
Overige bijdragen	1	1
	<u>45.849</u>	<u>10.599</u>
11: Saldo overdracht van rechten en afkopen	658	736
12: Pensioenuitkeringen	-14.904	-14.736
13: Mutatie voorziening pensioenverplichtingen	-30.049	-18.041
14: Mutatie voorziening AAOP	70	108
Overige baten en lasten		
Herverzekeringskosten	-330	-341
Uitkering herverzekering	25	78
Overige kosten	-25	31
	<u>- 330</u>	<u>- 232</u>
15: Winstdeling technisch resultaat	0	29
Saldo van baten en lasten	<u><u>31.764</u></u>	<u><u>-12.556</u></u>

5.3 Kasstroomoverzicht

	<u>2016</u> EUR 000	<u>2015</u> EUR 000
Directe beleggingsopbrengsten	2.186	1.995
Aankopen beleggingen	-65.817	-22.386
Verkopen en aflossingen van beleggingen	64.136	22.737
Af: kosten vermogensbeheer	173	115
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten	<u>678</u>	<u>2.461</u>
Bijdragen van werkgevers	45.848	10.598
Uitkeringen pensioenen	-14.904	-14.736
Betaalde pensioenoverdrachten	658	736
Wijzigingen overige activa en passiva	-32.333	1.687
Kasstroom uit pensioenactiviteiten	<u>- 731</u>	<u>-1.715</u>
Netto kasstroom	<u>-53</u>	<u>746</u>
Mutatie geldmiddelen	<u>-53</u>	<u>746</u>

5.4 Toelichting op de balans en de rekening van baten en lasten

Algemeen

Oprichting

De Stichting Pensioenfonds Yara Nederland is op 31 december 2004, met terugwerkende kracht naar 1 januari 2004, ontstaan uit een juridische fusie tussen de Stichting Pensioenfonds Hydro Agri (Vlaardingen) en Stichting Pensioenfonds Hydro Agri Sluiskil. De stichting werd aangemeld bij DNB (De Nederlandsche Bank) in januari 2005 en is daar bekend onder het relatienummer 60914.

Het Pensioenfonds is statutair gevestigd te Terneuzen, met adres: Industrieweg 10, 4541 HJ Sluiskil en ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel Zuidwest-Nederland onder nummer 22056903.

Actuaris

De VPV (Voorziening Pensioen Verplichtingen) is door Conduent berekend en door Triple A gecontroleerd. Alle overige actuariële berekeningen zijn opgenomen in een door de certificerend actuaaris uitgebracht actuarieel rapport.

Pensioenaanspraken

De pensioenaanspraken zijn gebaseerd op een middelloonregeling. De opbouw was in 2016 als volgt:

- Het opbouwpercentage tot € 85.389 bedraagt 1,75%;
- Het opbouwpercentage vanaf € 85.389 tot € 101.519 bedraagt 1,65%;
- Er vindt geen pensioenopbouw plaats over het inkomen boven € 101.519,-.

Netto-omzet

De netto-omzet van het Pensioenfonds bestaat uit de directe beleggingsopbrengsten, zijnde de dividenden uit hoofde van beleggingen in aandelen, de couponrente op obligaties alsmede de rente op de overige beleggingen en de premiebijdragen van de aangesloten werkgevers. Voor het jaar 2016 bedraagt de netto-omzet € 48.207.000. In 2015 bedroeg de netto-omzet € 12.708.000.

Pensioenuitvoeringskosten

De werkgevers hebben zich verbonden om alle kosten samenhangend met de administratie van het Pensioenfonds voor hun rekening te nemen.

5.5 Waarderingsgrondslagen en grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het Pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

De bezittingen en schulden in vreemde valuta worden omgerekend tegen de op 31 december geldende contante koersen.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur zich oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Wijzigingen van schattingen in de voorziening pensioenverplichtingen worden toegelicht onder deze waarderingsgrondslag.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Overige algemene grondslagen

De overige activa en passiva worden nominaal gewaardeerd, tenzij anders is vermeld.

Met de Algemene Reserve wordt een buffer gevormd om eventuele koersdalingen te kunnen opvangen.

De Bestemmingsreserve dient als buffer voor het jaarlijkse verschil tussen de premie AAOP inkomsten en mutatie van de voorziening AAOP.

Transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de op de dag van registratie geldende koersen.

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN**Beleggingen**

De beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Slechts indien de actuele waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Participaties in beleggingsinstellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Lopende interestposities uit hoofde van beleggingen worden separaat gepresenteerd onder de overige vorderingen.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar. Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen is bepaald volgens de opgebouwde rechten methode en geeft de uit het pensioenreglement voortvloeiende verplichtingen per balansdatum weer van het Pensioenfonds tegenover al haar deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden. Bij toepassing van deze methode ontstaat geen financieringsachterstand. De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen.

De voorziening pensioenverplichting is vastgesteld door Conduent en gecontroleerd door de certificerend actuaire van het Pensioenfonds. Voor de berekening van deze voorziening wordt verwezen naar het actuariële verslag.

Vanaf 2012 is de door DNB gepubliceerde UFR (Ultimate Forward Rate) rentetermijnstructuur geldend als rekenrente gehanteerd.

De technische voorzieningen zijn bepaald met overlevingskansen op basis van de Prognosetafel AG2016, zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap. Deze tafels zijn toegepast met toepassing van de ervaringscorrecties Towers Watson Ervaringssterftemodel 2014 Individueel. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen. Er is rekening gehouden met een kostenopslag van 2,5 procent van de voorziening pensioenverplichtingen in verband met toekomstige administratie- en excassokosten. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Bij de berekening van de voorziening wordt tevens rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

5.6 Toelichting op de onderscheidene posten van de balans

	<u>31.12.2016</u> EUR 000	<u>31.12.2015</u> EUR 000
1a: Vastgoed beleggingen:		
Portefeuille BNP:		
Stand per 1 januari	26.906	15.045
Bij: aankopen	0	9.635
Af: verkopen	-114	-769
Herwaarderingen	-1.129	2.995
Stand per 31 december	<u>25.663</u>	<u>26.906</u>
Portefeuille Altera:		
Stand per 1 januari	6.639	0
Bij: aankopen	3.300	6.700
Herwaarderingen	364	-61
Stand per 31 december	<u>10.303</u>	<u>6.639</u>
Totaal vastgoed	<u>35.966</u>	<u>33.545</u>
1b: Aandelen		
Portefeuille Vanguard:		
Stand per 1 januari	140.472	135.781
Af: verkopen	-1.768	242
Herwaarderingen	10.004	4.449
Stand per 31 december	<u>148.708</u>	<u>140.472</u>
Portefeuille BNP (Convertibles):		
Stand per 1 januari	0	9.304
Af: verkopen	0	-9.679
Herwaarderingen	0	375
Stand per 31 december	<u>0</u>	<u>0</u>
Portefeuille Kempen Capital Management:		
Stand per 1 januari	24.096	18.204
Bij: aankopen	992	5.809
Herwaarderingen	2.811	83
Stand per 31 december	<u>27.899</u>	<u>24.096</u>
Totaal aandelen	<u>176.607</u>	<u>164.568</u>
1c: Vastrentende waarden		
Portefeuille Delta Lloyd:		
Aandeel in obligatiebeleggingsfondsen:		
Stand per 1 januari	208.114	219.445
Af: verkopen	-50.800	-10.610
Herwaarderingen	10.812	-721
Stand per 31 december	<u>168.126</u>	<u>208.114</u>

Toelichting op de onderscheidene posten van de balans (vervolg)

	<u>31.12.2016</u> EUR 000	<u>31.12.2015</u> EUR 000
Portefeuille Delta Lloyd (vervolgd):		
Obligaties overheid (ILB):		
Stand per 1 januari	23.541	24.730
Af: verkopen	-11.454	-977
Herwaarderingen	400	-212
Stand per 31 december	<u>12.487</u>	<u>23.541</u>
Portefeuille Nordea:		
Aandeel in obligatiebeleggingsfondsen:		
Stand per 1 januari	0	0
Bij: aankopen	51.525	0
Herwaarderingen	709	0
Stand per 31 december	<u>52.234</u>	<u>0</u>
Portefeuille Pimco (High Yields):		
Stand per 1 januari	37.565	37.603
Bij: aankopen	10.000	0
Herwaarderingen	4.141	-38
Stand per 31 december	<u>51.706</u>	<u>37.565</u>
Totaal vastrentende waarden	<u>284.553</u>	<u>269.220</u>

Op de aan- en verkoop van effecten en leningen op schuldbekekenis is per saldo een winst van € 1.928.000 gerealiseerd (2015: winst € 1.101.000). Het herwaarderingsresultaat bedroeg in 2016 een winst van € 26.184.000 (2015: winst € 5.770.000). Dit resultaat is inbegrepen in de beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten. Hiervoor wordt verwezen naar de toelichting op de indirecte beleggingsopbrengsten.

	<u>31.12.2016</u> EUR 000	<u>31.12.2015</u> EUR 000
2. Langlopende vorderingen		
Annuïteitenlening aan Delta Lloyd		
Stand per 1 januari	3.475	3.723
Aflossing	-258	-248
Stand per 31 december	<u>3.217</u>	<u>3.475</u>

Toelichting op de onderscheidene posten van de balans (vervolg)

3: Premiereserve herverzekering

De premiereserve herverzekering vindt haar oorsprong in via Nationale Nederlanden aan het voormalige Pensioenfonds Hydro Agri gecedeerde polissen. Deze reserve is op dezelfde grondslagen gebaseerd als de voorziening pensioenverplichtingen eigen risico.

De herverzekering dekt het financiële risico bij overlijden met een eigen behoud van € 79.412. Indien aan het einde van de contractperiode met Nationale Nederlanden het volgens het contract bepaalde sterfteresultaat positief is, vindt een winstuitkering plaats aan het Pensioenfonds. Bij een eventueel negatief sterfteresultaat vindt geen herrekening met het Pensioenfonds plaats.

	<u>31.12.2016</u> EUR 000	<u>31.12.2015</u> EUR 000
4. Vorderingen		
Lopende interest		
Interest op obligaties	79	186
	<u>79</u>	<u>186</u>
Overige vorderingen		
Kempen Capital Management	2	2
Delta Lloyd	210	295
Werkgevers, bijstorting u.h.v. de uitvoeringsovereenkomst	37.321	5.417
Dividend belasting	0	53
	<u>37.533</u>	<u>5.767</u>
5. Liquide middelen		
Kasbank	402	466
ABN AMRO Bank	956	945
	<u>1.358</u>	<u>1.411</u>
6. Reserves		
6a. Algemene reserve		
Stand per 1 januari	28.587	41.143
Resultaat over het boekjaar	31.764	-12.556
Stand per 31 december	<u>60.351</u>	<u>28.587</u>
6b. Bestemmingsreserve		
Stand per 1 januari	1.552	1.333
Ontvangen AAOP premies	127	133
Invalideringen en revalideringen	-227	86
Stand per 31 december	<u>1.452</u>	<u>1.552</u>

De bestemmingsreserve dient als buffer voor het jaarlijkse verschil tussen de premie inkomsten en de mutatie van de voorziening AAOP.

Toelichting op de onderscheidene posten van de balans (vervolg)

	<u>31.12.2016</u>	<u>31.12.2015</u>
	EUR 000	EUR 000
7: Technische voorzieningen		
7a: Voorziening pensioenverplichting eigen risico		
Actieven	230.534	210.118
Gewezen deelnemers	28.966	27.407
Pensioengerechtigden	<u>216.488</u>	<u>208.414</u>
	<u>475.988</u>	<u>445.939</u>

De voorziening pensioenverplichtingen is bepaald volgens de opgebouwde rechten methode en geeft de uit het pensioenreglement voortvloeiende verplichtingen per balansdatum weer van het Pensioenfonds tegenover al haar deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden. Bij toepassing van deze methode ontstaat geen financieringsachterstand.

De technische voorzieningen zijn bepaald met overlevingskansen op basis van de Prognosetafel AG2016, zoals gepubliceerd door het Actuariële Genootschap. Deze tafels zijn toegepast met toepassing van de ervaringscorrecties Towers Watson Ervaringssterfmodel 2014 Individueel.

Het pensioengevend salaris is volgens het Witteveen akkoord gemaximaliseerd op € 101.519. Er vindt binnen het Pensioenfonds voor deze groep van werknemers geen compensatie met netto regeling plaats.

Ontwikkeling VPV	<u>31.12.2016</u>	<u>31.12.2015</u>
	EUR 000	EUR 000
Technische voorziening eind vorig boekjaar	445.939	427.898
- Actuariëel benodigd voor nieuwe onvoorwaardelijke aanspraken	9.390	8.734
- Toevoeging in verband met kosten	229	211
- Benodigde intresttoevoeging technische voorzieningen	-267	780
- Overgenomen pensioenverplichtingen	1.013	893
- Uitkeringen	-14.751	-14.618
- Vrijgevallen voor kosten uit de technische voorziening	-370	-365
- Overgedragen pensioenverplichtingen	-69	-25
- Overig	-41	559
Wijziging van de pensioenregeling en/of het pensioenniveau		
- Toeslagverlening	0	2.241
- Anders	0	-128
Wijziging als gevolg van verandering rente termijnstructuur	35.809	20.159
Wijziging van actuariële grondslagen en/of methoden	816	0
Resultaat op kanssystemen	-1.710	-400
Technische voorziening einde boekjaar	<u>475.988</u>	<u>445.939</u>

7b: Voorziening pensioenverplichting herverzekerd

Zie toelichting specifieke grondslagen.

Toelichting op de onderscheidene posten van de balans (vervolg)

7c: Voorziening AAOP

Op verzoek van de aangesloten ondernemingen voert het Pensioenfonds een aanvullende AO-regeling uit ten behoeve van werknemers die zich daarvoor aangemeld hebben.

Op deze regeling is het Witteveen akkoord 2015 van een maximaal verzekerd salaris van € 101.519 niet van toepassing.

Ontwikkeling	<u>31.12.2016</u> EUR 000	<u>31.12.2015</u> EUR 000
Technische voorziening eind vorig boekjaar	953	1.147
- Actuarieel benodigd voor nieuwe onvoorwaardelijke aanspraken	86	-12
- Benodigde intresttoevoeging technische voorzieningen	-1	2
- Uitkeringen	-119	-114
- Vrijgevallen voor kosten uit de technische voorziening	-3	-3
Wijziging van de pensioenregeling en/of het pensioenniveau		
- Toeslagverlening	-3	3
Wijziging als gevolg van verandering rente termijnstructuur	28	12
Resultaat op kanssystemen	169	-82
Technische voorziening einde boekjaar	<u>1.110</u>	<u>953</u>
 8: Kortlopende schulden		
Werkgevers	33	828
Delta Lloyd	56	0
Uitkeringen	0	2
Loonbelasting en sociale lasten	311	300
Nog te betalen bankkosten	12	8
Overige kortlopende schulden	0	3
	<u>412</u>	<u>1.141</u>

5.7 Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

Technische winstdeling herverzekeringsovereenkomst

Het Pensioenfonds heeft op basis van de herverzekeringsovereenkomst met Delta Lloyd contractueel recht op een winstdeling op technische grondslagen. De technische winstdeling vindt plaats over een 5-jarige periode. Aan het eind van de 5-jarige periode wordt het saldo van de resultaten op technische grondslagen over die 5-jarige periode bepaald. Een positief saldo komt voor 25% beschikbaar aan het Pensioenfonds. Het overige deel is beschikbaar voor de verzekeraar. Een negatief saldo komt volledig voor rekening van de verzekeraar.

Waardeoverdrachten

Ultimo 2016 zijn er geen openstaande verzoeken tot inkomende of uitgaande waardeoverdracht aanwezig.

Langlopende contractuele verplichtingen

Het Pensioenfonds heeft begin 2014 een uitbestedingsovereenkomst gesloten met Conduent voor een periode van vijf jaar. De kosten samenhangend met deze uitbestedingsovereenkomst komen ten laste van de werkgever.

5.8 Toelichting op de onderscheidene posten van de rekening van baten en lasten

	<u>2016</u> EUR 000	<u>2015</u> EUR 000
9. Beleggingsopbrengsten		
Directe beleggingsopbrengsten		
Interest op obligaties	320	416
Dividend	1.727	1.430
Overige / ontvangen rente	139	149
Kosten toegerekend aan beleggingen	173	115
	<u>2.359</u>	<u>2.110</u>
Indirecte beleggingsopbrengsten		
Herwaarderingsresultaten beleggingen	26.184	5.770
Verkoopresultaten	1.927	1.101
	<u>28.111</u>	<u>6.871</u>
Totaal beleggingsopbrengsten	<u>30.470</u>	<u>8.981</u>
<p>De totale kosten die toegerekend kunnen worden aan de beleggingen over 2016 bedroegen € 1.619.000. (2015: € 1.408.000). Een bedrag van € 1.792.000 (2015: € 1.523.000) rechtstreeks aan de fondsen belast, hetgeen resulteert in een positief resultaat van € 173.000 (2015: € 115.000) in de directe beleggingsopbrengsten.</p>		
10: Bijdragen		
Premies aangesloten werkgevers	8.527	5.181
Bijstorting aangesloten werkgevers	37.321	5.417
Uitkeringen herverzekering Nationale Nederlanden N.V.	1	1
	<u>45.849</u>	<u>10.599</u>
<p>In 2016 zijn de premies AAOP ten bedrage van € 127.000 ten gunste van de bestemmingsreserve geboekt (2015: € 133.000).</p>		
11: saldo overdracht van rechten en afkopen		
Inkomende waardeoverdrachten	703	755
Uitgaande waardeoverdrachten	-45	-19
	<u>658</u>	<u>736</u>
12: Pensioenuitkeringen		
Pensioenuitkeringen	-14.775	-14.622
AAOP uitkeringen	-129	-114
	<u>-14.904</u>	<u>-14.736</u>

Toelichting op de onderscheidene posten van de rekening van baten en lasten (vervolg)

	<u>2016</u> EUR 000	<u>2015</u> EUR 000
13: Mutatie voorziening pensioenverplichtingen		
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen	<u>-30.049</u>	<u>-18.041</u>
	<u>-30.049</u>	<u>-18.041</u>

Voor een specificatie van het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen verwijzen wij u naar noot 7a.

14: Mutatie voorziening AAOP

Mutatie voorziening AAOP	<u>70</u>	<u>108</u>
	<u>70</u>	<u>108</u>

Voor een specificatie van het verloop van de voorziening AAOP verwijzen wij u naar noot 7c.

De mutatie van de voorziening AAOP op balansniveau bedraagt € 157.000. Het verschil met de mutatie van de voorziening in de rekening van baten en lasten ad. € 70.000 wordt veroorzaakt door invalideringen en revalideringen, welke ten laste of ten gunste van de bestemmingsreserve worden geboekt en het resultaat niet beïnvloeden.

15: Winstdeling technisch resultaat

Op basis van deze herverzekeringsovereenkomst heeft het Pensioenfonds contractueel recht op een winstdeling op technische grondslagen. De technische winstdeling vindt plaats over een 5-jarige periode. Aan het eind van de 5-jarige periode wordt het saldo van de resultaten op technische grondslagen over die 5-jarige periode bepaald. Een positief saldo komt voor 25% beschikbaar aan het Pensioenfonds. Het overige deel is beschikbaar voor de verzekeraar. Een negatief saldo komt volledig voor rekening van de verzekeraar.

Personeel

Het Pensioenfonds had in 2016, alsmede in 2015 geen personeel in dienst.

5.9 Ondertekening van de jaarrekening

Sluiskil, 8 juni 2017

P. Vlaeminck, voorzitter

P.J. van der Ploeg, bestuurslid

E. ten Berge, bestuurslid

M. Vereecken, bestuurslid

M. Zwijns, secretaris

E. van der Sneppen, bestuurslid

6. Overige gegevens

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo baten en lasten

Op grond van de statuten kan het bestuur besluiten wat te doen met het saldo van baten en lasten.

Voorstel tot bestemming van het resultaat over het boekjaar 2016

Het bestuur van het Pensioenfonds stelt voor de winst over het boekjaar 2016 ad € 31.764.000 toe te voegen aan de Algemene Reserve.

Dit voorstel is, vooruitlopend op de goedkeuring van het bestuur van het Pensioenfonds, in de balans verwerkt.

Verklaring van de actuaris

Hiervoor wordt verwezen naar de op pagina 51 en 52 opgenomen verklaring.

Accountantsverklaring

Hiervoor wordt verwezen naar de op pagina 53 tot en met 55 opgenomen verklaring.

6.1 Verklaring van de actuaris

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Yara te Sluiskil is aan Triple A – Risk Finance Certification B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmederkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Yara, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Omdat Triple A – Risk Finance Certification B.V. beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Triple A – Risk Finance Certification B.V. wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 1.190.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 59.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Yara is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 12 mei 2017

drs. P.H.A. Heesterbeek AAG

verbonden aan Triple A – Risk Finance Certification B.V.

6.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland te Terneuzen gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag, op pagina 34 tot en met pagina 50, opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland per 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de geconsolideerde en enkelvoudige balans per 31 december 2016;
2. de geconsolideerde en enkelvoudige winst- en verliesrekening over 2016; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting pensioenfonds Yara Nederland zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening Gedrags- en Beroepsregels Accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW vereist is.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate, maar geen absolute mate, van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, de timing en de omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan er sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of

omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven.

- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Tilburg, 31 mei 2017

ABAB Accountants B.V.

Drs. F. de Reu
Registeraccountant

Bijlage 1: Verantwoordingsorgaan

Verslag van het verantwoordingsorgaan

1. Inleiding.

Het vernieuwde verantwoordingsorgaan van de Stichting Pensioenfonds Yara Nederland is ingesteld op 1 juli 2014. Dit naar aanleiding van de van kracht geworden en reeds aangevulde Wet versterking bestuur pensioenfonds van 7 augustus 2013. Hiermee heeft het bestuur de bestuursstructuur van het fonds in overeenstemming gebracht met het Governancemodel Pensioenfondsbestuur. Deze principes zijn erop gericht de kwaliteit, de zorgvuldigheid en de openheid van het pensioenfonds op een hoger plan te brengen.

In dit orgaan zijn op basis van onderlinge getalsverhouding de twee belanghebbende groepen vertegenwoordigd. Te weten, de pensioengerechtigden en de werknemers.

2. Bevindingen.

Het verantwoordingsorgaan heeft het oordeel over 2016 gebaseerd op de op OnePlace gedocumenteerde informatie en specifiek die over het jaar 2016. Dat betreft o.a. de bestuurdersnotulen, de notulen van de gehouden gezamenlijke vergaderingen met het bestuur en bijbehorende vergaderdocumenten. Tevens was het verantwoordingsorgaan aanwezig bij de voorbereidende vergadering over het jaarverslag 2016 waarbij ook de accountant en certificerend actuaaris aanwezig waren en waar wat later ook de visitatiecommissie aansloot.

2.1 Wijze van naleving principes voor Goed Pensioenfondsbestuur.

In het boekjaar 2016 bestond het bestuur uit leden van de belanghebbende groepen de werkgever, de pensioengerechtigden en de werknemersvertegenwoordigers.

2.1.1 Gedragscode

De bestuursleden en alle betrokken personen hebben de verklaring omtrent naleving ingevolge de nieuwe gedragscode van de Stichting Pensioenfonds Yara Nederland ondertekend.

2.1.2 Herbenoeming bestuursleden.

Dhr. P.J. van der Ploeg was in 2015 aftredend en heeft zich direct opnieuw beschikbaar gesteld voor een nieuwe termijn van 4 jaar. Het verantwoordingsorgaan is toen akkoord gegaan met een nieuwe termijn voor dhr. van der Ploeg. Namens de werkgever is dhr. P. Vlaeminck voor een termijn van 4 jaar herbenoemd. Echter De Nederlandse Bank moest nog goedkeuring verlenen. In 2016 is dhr. M. Vereecken benoemd en heeft goedkeuring van De Nederlandse Bank als algemeen bestuurder namens de pensioengerechtigden.

2.1.3 Verantwoordingsorgaan.

In 2016 is er een kandidaatstelling geweest voor nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan namens de pensioengerechtigden. Om de diversiteit binnen het verantwoordingsorgaan te vergroten zouden vrouwen bij gelijke beoordeling een lichte voorkeur krijgen. Er hebben zich echter geen vrouwen gemeld. Om de groep van mogelijke geschikte kandidaten te vergroten heeft het bestuur in overleg met het verantwoordingsorgaan besloten de grensleeftijd van 65 te verlagen naar 58 jaar. Hierdoor was het aantal mogelijke kandidaten vergroot. Er hadden vier kandidaten zich beschikbaar gesteld. De toetsingscommissie heeft de mogelijke kandidaten uitgenodigd en gesproken. Hierna heeft de toetsingscommissie een voordracht gegeven die opgevolgd is.

2.1.4 Nieuwe Visitatiecommissie.

In 2015 is het intern toezicht aangepast. Het bestuur heeft gekozen voor een visitatiecommissie afkomstig uit een externe organisatie. Hierdoor was er een kritisch onafhankelijke commissie gevormd. Het verantwoordingsorgaan heeft het bestuur gevraagd deze drie visitateurs van 2015 ook de visitatie over

2016 uit te laten voeren. Het rapport van de visitatiecommissie is met het verantwoordingsorgaan besproken. Al is het verantwoordingsorgaan het niet met alle waarnemingen van de visitatiecommissie eens, de waardevolle bevindingen van de visitatiecommissie zijn meegenomen in het oordeel.

2.2 Financiële positie van het Pensioenfonds.

Door externe factoren zoals de rente en wetgeving is het Pensioenfonds niet in staat om te kunnen indexeren.

2.3 Oordeel van de accountant en actuaris.

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevindingen van de actuariële presentatie over rapport 2016 meegewogen. Dat geldt ook voor de op- en aanmerkingen van de accountant.

2.4 Communicatie.

Het Pensioenfonds speelt in op de scherpere regels voor pensioencommunicatie, onder meer door gelaagdheid aan te brengen in zijn communicatiemiddelen via bijvoorbeeld de website en de nieuwe email nieuwsbrief. De website is op advies van het verantwoordingsorgaan voorzien van een FAQ die in de loop van de tijd wordt uitgebreid.

2.5 Documentmanagement.

Het documentmanagement is opnieuw opgezet in One Place dat verzorgd wordt door Willis Towers Watson. De opzet is nu overzichtelijk en eenvoudig. Alle laatste versies van de documenten zijn aanwezig. Het documentmanagement is verbeterd door de naamgeving van het document tevens de file naam te maken. Tevens is er een revisie aan de documenten toegekend, echter een deel van de documenten is nog niet voorzien van deze revisie.

2.6 Toekomst.

Het bestuur heeft in 2016 t.a.v. de toekomst, rekeninghoudend met verschillende onzekerheden van een gesloten pensioenfonds, zichtbaar veel tijd en moeite gestopt in het risicomanagement.

3. Oordeel.

Op grond van de bevindingen is het oordeel van het verantwoordingsorgaan algemeen positief over het gevoerde beleid.

4. Aanbevelingen.

4.1 Het verantwoordingsorgaan geeft het bestuur het advies om te volharden in het uitvoeren van de aanbevelingen van de visitatiecommissie en compliance officer. Ook de waardevolle aanbevelingen van de actuaris en accountant mag het bestuur niet vergeten uit te voeren.

4.2 T.a.v. de communicatie beveelt het verantwoordingsorgaan het bestuur aan door te gaan op de ingeslagen weg door iedereen uitgebreid te informeren zowel via de nieuwsbrieven als via de website.

4.3 Wij verwachten van het bestuur dat ook alle vergaderverslagen op dezelfde gestructureerde manier beschikbaar gesteld worden aan het bestuur en verantwoordingsorgaan.

Vlaarding, 2 mei 2017

Voorzitter verantwoordingsorgaan
Tonny van Hoecke

Secretaris verantwoordingsorgaan
Theo van Duijn

Reactie van het bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur dankt de leden van het verantwoordingsorgaan voor hun inzet. Het bestuur heeft de opmerkingen tot zich genomen en zal met de aanbevelingen rekening houden in haar uitvoering. De voortgang zal tijdens de periodieke vergadering met het verantwoordingsorgaan ter sprake komen.

Bijlage 2: Visitatiecommissie

Verslag van de visitatiecommissie

Stichting Pensioenfonds Yara (hierna het pensioenfonds of het fonds) heeft onderstaande visitatiecommissie verzocht een visitatie uit te voeren in het eerste kwartaal van 2017.

De Pensioenwet geeft aan dat de visitatiecommissie toezicht houdt op het beleid en de algemene gang van zaken, adequate risicobeheersing en op evenwichtige belangenafweging.

De Code Pensioenfonds voegt daaraan toe: de visitatiecommissie draagt bij aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering. De visitatiecommissie past de VITP-Toezichtcode toe. Toepassing is niet wettelijk verankerd, maar wel aanbevolen door de VITP (Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector). De toepassing is op basis van het principe "pas toe of leg uit". De visitatiecommissie heeft de VITP-Toezichtcode toegepast bij de organisatie en opzet van de uit te voeren visitatie door het te hanteren normenkader (vermeld bij de diverse onderdelen van deze rapportage) vast te stellen.

Conform hoofdstuk 5 van de VITP-Toezichtcode betreft de visitatiecommissie de volgende onderwerpen in haar toezicht: het functioneren van de governance, het functioneren van het bestuur, transparante en begrijpelijke communicatie, de naleving van de Code Pensioenfonds en cultuur en gedrag.

Ten aanzien van de bemensing van de visitatiecommissie wordt niet voldaan aan norm 2.1 van de VITP-Toezichtcode (gemengde samenstelling naar (in elk geval) leeftijd en geslacht). Dat is een verbeterpunt bij een herbenoeming.

Tevens heeft de commissie de VITP-Toezichtcode toegepast door bij de afronding van de werkzaamheden vast te stellen of en hoe de normen van deze code zijn nageleefd.

Het bestuur van het fonds is na raadpleging van het verantwoordingsorgaan en na overleg met de visitatiecommissie tot de volgende thema's gekomen:

1. Opvolging vorig visitatierapport;
2. Risicomanagement: inrichting, controle en toezicht;
3. Uitbestedingsbeleid: inrichting, controle en toezicht
4. Beleggingsbeleid: uitvoering en monitoring;
5. Governance van bestuur, VO: inrichting van het fonds en de samenwerking tussen de verschillende organen;
6. Communicatiebeleid & uitvoering.

De visitatie heeft betrekking op 2016.

Naar de mening van zowel visitatiecommissie als het bestuur van het fonds zijn in deze visitatie alle van tevoren aangewezen thema's besproken. Mocht achteraf blijken dat er door nieuwe informatie en/of documentatie, die niet bekend was bij de visitatiecommissie, andere conclusies getrokken hadden moeten worden, dan draagt de visitatiecommissie daar geen verantwoordelijkheid voor.

De visitatiecommissie draagt de verantwoordelijkheid voor de visitatie conform het bepaalde in de Pensioenwet, onverlet de eigen bestuurlijke en toezichthoudende verantwoordelijkheden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de controlerend accountant, de certificerend actuaris en de toezichthouders.

Hieronder vindt u de belangrijkste waarnemingen en aanbevelingen per thema.

Algehele conclusie

Het bestuur heeft het afgelopen jaar een flinke verbeterslag gemaakt. Er is veel aandacht geweest voor de verbetering van het risicomanagement, de beleggingen en de communicatie. Ook de governance is verbeterd o.a. door de bestuursleden die niet in het dagelijks bestuur zitten meer te laten aansluiten bij de dagelijkse operationele zaken.

Het vertrouwen in de sponsor blijft groot, de premie-instroom is door de bijstorting door de sponsor (in 2017 een bijstorting van meer dan 36 miljoen) op orde. Vooral nog wijst niets er op, volgens het bestuur, dat de sponsor een intentie heeft zijn verplichting tot bijstorten in de toekomst niet meer gestand te doen.

De Pensioenwet maakt verschillende vormen van intern toezicht mogelijk¹. De visitatiecommissie acht het een good practice om periodiek te evalueren of de gekozen vorm van intern toezicht de meest geëigende is voor dit fonds. Daarbij baseert de commissie zich op de VITP-visie op intern toezicht, zoals die in de ledenvergadering van de VITP in november 2016 is vastgesteld.

In die visie voldoet de visitatie aan de normen van goed toezicht zoals onafhankelijkheid, deskundigheid en voldoende diepgang. Visitatie wijkt af van de andere vormen van intern toezicht omdat er sprake is van een “blik van buiten”. Dat kan voor fondsen meerwaarde hebben.

In die visie wordt ook geconcludeerd dat slechts die pensioenfonds in aanmerking komen voor visitatie, waar de verschillende fondsorganen goed functioneren en waar geen zaken spelen die een meer permanente vorm van intern toezicht vereisen, bijvoorbeeld als er onvoldoende follow-up is op aanbevelingen uit eerdere visitaties of als het verantwoordingsorgaan onvoldoende countervailing power kan genereren.

Zoals elders in het rapport toegelicht zou de countervailing power van het verantwoordingsorgaan sterker moeten zijn. Maar overigens is de visitatiecommissie van mening dat het bestuur voldoende op eigen kracht in staat is voldoende follow-up te geven aan aanbevelingen. Een meer permanente vorm van intern toezicht in de vorm van een one tier board ofwel door instelling van een Raad van Toezicht acht de visitatiecommissie niet noodzakelijk.

Evaluatie en opvolging vorige visitatie

Het bestuur gaat serieus om met de aanbevelingen van de visitatiecommissie. Er wordt een actielijst gemaakt. De visitatiecommissie constateert dat enkele aanbevelingen nog niet (volledig) zijn afgehandeld.

---

¹ Zeer recent is een wetsvoorstel ingediend met o.m. de verplichting voor pensioenfonds met een belegd vermogen van meer dan € 1 miljard om een Raad van Toezicht in te stellen. Als het wetsvoorstel wordt aangenomen, zal de huidige keuzemogelijkheid blijven bestaan voor dit fonds.

Risicomanagement

Het risicomanagement heeft een flinke ontwikkeling doorgemaakt. Het nieuwe bestuurslid heeft met nieuwe rapportages meer bewustzijn gekweekt. Dit heeft voor het bestuur geleid tot betere onderbouwing van besluitvorming, zonder dat het meteen tot andere besluitvorming heeft geleid (van impliciet naar expliciet).

Aanbevelingen:

- Vul het risicomanagement aan met een auditfunctie (kan door gebruik te maken van interne audit uit de sponsororganisatie).
- Overweeg rechtstreeks contact te leggen met de risicomangers van de dienstverleners.

Governance van het fonds en de samenwerking tussen de verschillende organen, evenwichtige belangenafweging

Er is een harmonieuze sfeer in het bestuur. Iedereen heeft zijn inbreng, maar er is kans op informatieachterstand door de prominente rol van de voorzitter en de secretaris. Hier dient men zich continu bewust van te zijn. De invulling van het opleidingsplan moet leiden tot een deskundiger bestuur.

Het VO kan meer regie nemen over de eigen invulling van taken door:

- een jaarplan te maken;
- de aanbevelingen van de visitatiecommissie, actuaris en accountant nauwlettend (-er) te volgen;
- het bestuur tijd te vragen voor het geven van goed advies (i.c.m. jaarplan invulling aangeven);
- het bestuur te vragen een meer formele verantwoording af te leggen rond het jaarwerk met de volgende aandachtspunten: zijn de doelstellingen behaald, is evenwichtige belangenafweging toegepast, is alles goed uitlegbaar geweest?

Aanbevelingen:

- Herijk de Code Pensioenfonds en maak hier een apart document van.
- Stimuleer het VO om meer regie te nemen op het agenderen van relevante onderwerpen.

Beleggingsbeleid

De zekerheden die de sponsor biedt, vertalen zich ook in het gekozen beleggingsbeleid. De gekozen risico's passen bij de wensen van de sponsor en de sponsor wordt actief op de hoogte gehouden van de risico's. Ook al omdat het fonds ook "stand-alone" goed moet kunnen functioneren, wordt een beleggingscommissie gevormd en het beleggingsbeleid aangescherpt. Hierbij verdienen renterisico en het verband tussen risico's op detail- en totaalniveau nog de nodige aandacht.

Met het wegvallen van de sponsor wordt niet expliciet rekening gehouden. Het is het overwegen waard om voor die situatie "plan-B" op hoofdlijnen klaar te hebben liggen.

Aanbevelingen:

- Zorg voor een concrete beleids- en verantwoordingscyclus op beleggingsgebied, waarbij de onderdelen beleidsbepaling, implementatie en rapportage goed op elkaar aansluiten. Besteed hierbij aandacht aan het toetsbaar/meetbaar maken van gemaakt keuzes.
- Werk renterisico verder uit, waarbij aandacht wordt gegeven aan het risico van draaiingen van de rentecurve en het gewenste risico per looptijdsegment.
- Leg het beleid inzake liquiditeitsrisico vast, inclusief eventuele onderpandvereisten indien derivaten worden ingezet.
- Overweeg op hoofdlijnen vast te leggen welke aanpassingen in het beleggingsbeleid moeten worden doorgevoerd indien onverhoopt de uitvoeringsovereenkomst wordt beëindigd.

Uitbestedingsbeleid

De pensioenadministratie is uitbesteed aan Conduent (voorheen Xerox), er wordt jaarlijks geëvalueerd. Dit geldt ook voor de overige partijen waaraan is uitbesteed (Willis Towers Watson, ABAB, vermogensbeheerders). De conversie in 2015 van de administratie van Delta Lloyd naar Xerox is moeizaam verlopen, maar inmiddels wel succesvol afgerond.

Communicatie

Er wordt voldoende aandacht gegeven aan communicatie.

Er is een communicatiebeleidsplan opgesteld met daaraan een jaarplan. Tevens is er een informatieve website en worden nieuwsbrieven uitgebracht.

Er is een tevredenheidsonderzoek gedaan onder de deelnemers. Dit zal verder verwerkt worden.

De visitatiecommissie dankt het bestuur en het verantwoordingsorgaan van het pensioenfonds voor de positieve en open medewerking.

De visitatiecommissie

20 April 2017

Erik Klijn (voorzitter)

Erwin Capitain

Gerard van de Kuilen

Reactie van het bestuur op het verslag van de visitatiecommissie

Het bestuur dankt de leden van de visitatiecommissie voor haar professionele inzet in een positieve sfeer.

Het bestuur is blij te horen dat de visitatiecommissie opmerkt dat er een flinke verbetering is gemaakt met name in risicomanagement en communicatie.

Met betrekking tot de opmerkingen over de code pensioenfonds en de beleggingen is het bestuur in de loop van 2017 reeds begonnen met een aanpak hiervan.

De overige opmerkingen heeft het bestuur tot zich genomen en ook nu weer zal het bestuur een plan van aanpak opmaken om hier invulling aan te geven.

Bijlage 3: Compliance officer

Verslag van de compliance officer

De compliance officer is door het bestuur van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland (hierna het pensioenfonds) in 2015 aangesteld om toe te zien op de naleving van het compliance beleid van het pensioenfonds. In de jaarlijkse compliance rapportage over de periode 1 januari 2016 tot en met 31 december 2016 rapporteert de compliance officer over de stand van zaken met betrekking tot de compliance.

Met het Bestuur van het pensioenfonds is de compliance officer overeengekomen dat toezicht op naleving van de wet- en regelgeving, en de ontwikkelingen op dit gebied, niet de verantwoordelijkheid zijn van de compliance officer. Het pensioenfonds heeft het toezicht op de naleving van de wet- en regelgeving aan Willis Towers Watson en Triple A uitbesteed. Het uitbestedingsbeleid van het pensioenfonds is van toepassing op deze uitbestede werkzaamheden.

In de compliance rapportage over 2015 waren er een 14-tal aanbevelingen opgenomen. Het bestuur van het pensioenfonds is hier pro-actief mee omgegaan en, op 3 aanbevelingen na, zijn alle aanbevelingen verwerkt in de documenten en/of werkwijze van het pensioenfonds. De nog niet afgeronde aanbevelingen uit 2015 zijn onder de aandacht van het bestuur en acties lopen om deze aanbevelingen te verwerken.

De volgende aanbevelingen uit 2015 zijn nog van toepassing voor 2016:

1. Vaststellen dat de gedragscode van de organisaties waaraan uitbesteed wordt conform zijn aan de gedragscode van het pensioenfonds.
2. Rapportagestructuur opzetten waarin compliance van organisaties, waaraan activiteiten zijn uitbesteed, gerapporteerd wordt.
3. Jaarlijks een bevestiging opvragen bij de vermogensbeheerders dat zij geen financiële banden hebben met personen of organisaties die op de sanctielijst van DNB vermeld staan.

Nieuwe aanbevelingen voor 2016:

1. Bij rapportering over de naleving van de Code Pensioenfonds dient bij diversiteit de leeftijdsgrens van 40 jaar aangehouden te worden in plaats van de intern gehanteerde grens van 50 jaar. De aanbeveling is om hier rekening mee te houden bij de rapportage in het jaarverslag.
2. De jaarlijkse evaluatie van beheersing en beleid is niet als dusdanig gedocumenteerd in de notulen. Beleidsdocumenten zijn ge-update in 2016, waarbij niet vermeld wordt dat alle items geëvalueerd zijn. Aanbeveling is om deze evaluatie specifiek op te nemen in de notulen.
3. In het jaarverslag 2016 checken of alle benoemde onderwerpen in de beleidsdocumenten zijn meegenomen in de toelichting.

Aanvullend zijn er in 2016 bij de compliance officer geen meldingen binnen gekomen over het niet naleven van de gedragscode en/of incidenten. De compliance officer heeft geen indicatie van fraude en heeft geen handelingen geconstateerd die ontoelaatbaar en/of onbetamelijk zijn.

De compliance officer bedankt het bestuur van het pensioenfonds voor de goede samenwerking en open communicatie.

Sluiskil, 20 april 2017

Compliance Officer
Silvy Vermue

Reactie van het bestuur op het verslag van de compliance officer

Het bestuur dankt de compliance officer voor haar inzet en professionele aanpak.

Het bestuur meent dat het tussentijds overleg waarbij onze aanpak wordt toegelicht een open en positieve sfeer creëert.

Het bestuur zal de lopende aanbevelingen alsmede de nieuwe opmerkingen weer opnemen in een plan van aanpak.